

DE NEDERLANDSE CLUBIONIDAE EN HUN VERSPREIDING

(Mededeling EIS-Nederland, no. 2)

door

P. J. VAN HELSDINGEN

Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden

Met 32 kaarten

INLEIDING

De Clubionidae of Zakspinnen zijn in Nederland maar met een naar verhouding klein aantal soorten vertegenwoordigd. De Subtropen en Tropen bezitten een veel grotere soortenrijkdom. In ons land is tot nu toe het voorkomen van 31 soorten uit 6 genera met zekerheid vastgesteld. Opvallend zijn de Clubionidae niet te noemen. Over het algemeen zijn het nachtdieren, die zich overdag in hun dicht geweven cellen onder boomschors en stenen, tussen bladeren en andere plantendelen, en in de strooisellaag ophouden. De dichtheid van voorkomen is laag, op enkele uitzonderingen na: *Clubiona compta* C. L. Koch kan men in de winter als subadult vaak in groten getale bijeen onder boomschors aantreffen; *Clubiona phragmitis* C. L. Koch kan in rietvegetaties massaal optreden; de woonspinsels van *Cheiracanthium erraticum* (Walckenaer) vindt men vaak in grote aantallen op een kleine oppervlakte bijeen in de toppen van grasstengels, maar deze spinsels zijn dan ook zo opvallend dat ze niet gemakkelijk over het hoofd gezien worden. De meeste andere soorten komt men in veel kleinere aantallen tegen, ondanks zoeken in het biotoop waar de soort het meest voorkomt.

In deze bijdrage tot de kennis van de Clubionidae is gepoogd een samenvatting te geven van de verspreiding van alle in Nederland voorkomende soorten. Per soort worden literatuur-verwijzingen gegeven — voor zover deze Nederlandse faunistische gegevens bevatten —, gevolgd door de in deze literatuur vermelde vindplaatsen, gerangschikt per provincie. Deze gegevens zijn zo veel mogelijk kritisch bekeken aan de hand van het nog bestaande materiaal. Wanneer literatuur-gegevens niet konden worden gecontroleerd werd dit vermeld. Veranderingen in de determinaties, welke een gevolg waren van dit kritisch onderzoek, worden steeds besproken. Tenslotte worden nieuwe vindplaatsen opgesomd, welke werden vastgesteld aan de hand van particuliere en instituuts-collecties.

De controle van het in de verschillende collecties aanwezige materiaal werd merendeels, in het kader van haar doctoraal studie, verricht door Mejuffrouw S. Ulenberg (n.l. van alle *Clubiona*-soorten). Zij kon zich daarbij baseren op

een catalogus van de Nederlandse soorten en hun vermeldingen, welke door mijzelf was samengesteld. Haar werkzaamheden werden later door mij gecompleteerd met een bewerking van de soorten uit de overige genera van deze familie, terwijl er steeds naar gestreefd werd ook voor de *Clubiona*-soorten nog aanvullende gegevens te verzamelen. Er werd geen veldwerk verricht ten behoeve van het hier gepresenteerde overzicht; wellicht kan het echter als basis voor verder faunistisch onderzoek dienen.

BRONNEN

De oudste gegevens over het voorkomen van spinnen in Nederland dateren uit de tijd van Six, Thorell, Snellen van Vollenhoven en Becker. Van Six noch van Snellen van Vollenhoven zijn collecties bewaard gebleven. De collectie van Thorell in het Naturhistoriska Riksmuseet te Stockholm bevat inderdaad nog materiaal uit Nederland, aan de hand waarvan enkele soorten door Thorell werden beschreven (Thorell, 1875a en b). Door Becker werden vindplaatsen in Nederland genoemd voor een aantal soorten, o.a. in zijn „Les Arachnides de Belgique” (1882, 1896a en b), en het materiaal dat daaraan ten grondslag ligt is wellicht nog aanwezig in het Institut royal des Sciences naturelles te Brussel; er is geen poging gedaan aldaar de Nederlandse opgaven te controleren.

Een stevige basis voor de kennis van onze inheemse spinnenfauna werd gelegd door Van Hasselt, die in de omgeving van zijn woonplaats 's-Gravenhage, tijdens zijn vacaties en als deelnemer aan vele excursies van de Nederlandse Entomologische Vereniging een groot aantal gegevens bijeenbracht. Een lange reeks van publicaties getuigt van zijn grote activiteiten. Zijn collectie is nog steeds in goede conditie aanwezig in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, doch als basis voor de Nederlandse faunistiek heeft zij bepaalde beperkingen. Van Hasselt had, helaas, de gewoonte slechts een vergelijkingscollectie aan te houden. Van elke soort werden als regel niet meer dan enkele ♀ en enkele ♂ bewaard, zonder duidelijke vermelding van de herkomst van die exemplaren. In het geval dat een soort slechts van één vindplaats werd vermeld ligt de herkomst wel voor de hand (doch kan ook dan niet met absolute zekerheid vastgesteld worden!), wanneer echter in de loop der jaren vele vindplaatsen werden genoemd is het niet duidelijk van welke van deze vindplaatsen de enkele aanwezige exemplaren stammen. Met name wanneer het nog aanwezige materiaal van een dergelijke soort meer dan één soort blijkt te bevatten, is niet meer na te gaan welke vindplaatsen nog voor de genoemde soort te handhaven zijn en welke voor de daarnaast aanwezige soort(en) vermeld kunnen worden. In een dergelijk geval moesten de vindplaatsen in de catalogus helaas van vraagtekens voorzien worden. Van

Hasselt vermeldde lang niet altijd de data en oecologische omstandigheden, of de laatste slechts zeer globaal, waardoor de wetenschappelijke waarde van zijn verzameling en publicaties sterk is verminderd.

Na Van Hasselt is naar verhouding weinig meer over Nederlandse spinnen gepubliceerd. Verschillende waardevolle bijdragen werden weliswaar aan deze groep van dieren gewijd, maar niet meer met de regelmaat en volharding van Van Hasselt. Alleen wijlen Pater Chrysanthus vormt een uitzondering: met name zijn serie over de „Spinnen uit Limburg” heeft veel bijgedragen tot onze kennis over het voorkomen van spinnen in deze provincie; het materiaal wordt bewaard in het Naturhistorisch Museum te Maastricht. Pater Chrysanthus was trouwens gedurende vele jaren de stimulerende kracht achter menig faunistisch onderzoek in ons land.

In recente tijd zijn weer een aantal arachnologen in ons land met het aanleggen van collecties begonnen en in diverse terreinen worden inventarisaties uitgevoerd, wat verwachtingen schept voor de toekomst. Van belang is ook dat zij — binnen het kader van de European Invertebrate Survey — een werkgroep hebben gevormd. Eén van de doelstellingen van deze internationale organisatie, althans van de Nederlandse afdeling, is het bevorderen van het noteren van bruikbare oecologische gegevens. Over het algemeen vindt men in de oudere collecties op de vindplaatsetiketten weinig vermeld over de oecologische omstandigheden, waaronder het materiaal werd verzameld. Een goede karakterisering van het biotoop bleek ook bij de gepubliceerde gegevens slechts uitzondering. Ten behoeve van een zinvolle oecologische omschrijving van de vindplaats werd daarom een zgn. „oecocode” opgesteld, welke het mogelijk maakt de vindplaatsgegevens op uniforme wijze en in gecodeerde vorm te noteren. Deze gegevens kunnen vervolgens naar het Nederlandse Centrale Bureau van de European Invertebrate Survey opgestuurd worden, dat voor mechanische verwerking kan zorgen. De spaarzame oecologische gegevens die nu voor het in het verleden verzamelde materiaal beschikbaar zijn — van vangstdatum tot karakterisering van het biotoop — zijn niet in deze publicatie te vinden, maar zijn alle bij het Centrale Bureau gedeponneerd. Alleen wanneer de beschikbare gegevens daartoe aanleiding geven wordt een samenvattende opmerking gemaakt. Het valt te hopen dat de hier geschetste procedure in de toekomst zal leiden tot een meer volledige vastlegging van het biotoop bij verzamelde exemplaren.

In dit overzicht is de verspreiding ook op kaartjes weergegeven; deze kaartjes zijn vervaardigd volgens het E.I.S.-systeem, waarbij het voorkomen per kwadraat van 10×10 km wordt aangegeven. Een niet gecontroleerde literatuur-opgave is door een open cirkel weergegeven, een gecontroleerde oude of nieuwe vermelding wordt gesymboliseerd door een gevulde cirkel.

Van de mogelijkheid om door middel van een derde teken een indruk te geven van spreiding van de gegevens in de tijd is geen gebruik gemaakt. Men kan dan bijv. literatuur-gegevens of waarnemingen van voor een bepaald jaar anders aangeven dan de latere, doch het geringe aantal beschikbare gegevens voor de Clubionidae maakt een dergelijke notatie op dit moment weinig zinvol.

Behalve uit de gemelde literatuur werden verspreidings-gegevens verkregen uit de collecties van de volgende personen en instituten: Mevrouw C. L. Deeleman-Reinhold, Ossendrecht; J. Hulsebos, Dwingeloo; B. de Jong, Eersel; J. Meijer, Grijskerk; Mejuffrouw J. D. Prinsen, Wageningen; P. Tutelaers, Waalre; Biologisch Laboratorium der Vrije Universiteit, Buitenveldert (Amsterdam); Zoölogisch Museum (I.T.Z.), Amsterdam; Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden.

DETERMINATIES

Het is hier niet de plaats een determinatietabel toe te voegen. Met de beschikbare, buitenlandse, literatuur zijn alle soorten zonder veel moeilijkheden op naam te brengen. Voor de soorten uit het genus *Clubiona* zij men verwezen naar de monografische bewerking door H. Wiehle (1965, Die *Clubiona*-Arten Deutschlands, Senckenbergiana Biologica, 46, pp. 471-505). Voor de overige genera — en eveneens te gebruiken bij de determinatie van *Clubiona*-soorten — worden de series Svensk Spindelfauna van A. Tullgren (deel 3), British Spiders (delen 1 en 2, G. H. Locket & A. F. Millidge; deel 3, G. H. Locket, A. F. Millidge & P. Merrett) en Tierwelt Deutschlands (deel 33, pp. 45-99, E. Reimoser) aanbevolen.

CLUBIONIDAE

Agroeca Westring

In Nederland komen vier soorten van het geslacht *Agroeca* voor. Het zijn donker gekleurde bodemdieren, het bruine abdomen getekend met bruinzwarte dwarsbanden. Een groot deel van de literatuuropgaven betreft vondsten van de opvallende eicocons, de zgn. „feeënlampjes”. Het wijfje vervaardigt de helder witte, slank-klokvormige eicocons aan stengels van planten tot op enkele decimeters boven de grond, waardoor ze snel de aandacht trekken. In een later stadium worden ze met zandkorrels bekleed, waardoor ze minder opvallend worden, mogelijk ook voor parasieten. Waargenomen feeënlampjes werden vaak toegeschreven aan de algemeen voorkomende *A. brunnea*, ook zonder dat de eigenaresse gevonden werd en ter controle gedetermineerd kon worden. Naar mijn gevoel is de soort echter niet altijd aan de cocon te herkennen, zodat mogelijk een enkele opgave van *A. brunnea* betrekking heeft op de eveneens algemene *A. proxima*.

A. brunnea (6-8 mm) en *A. proxima* (4-8 mm) zijn vrij forse soorten, *A. lusatica* (4-6.5 mm) en *A. cuprea* (4-5 mm) zijn duidelijk kleiner. Het zijn alle bewoners van de strooisellaag in bossen en op onze heiden (onder heidestruiken in oude heidepercelen), maar *brunnea*, *cuprea* en *lusatica* zijn ook wel langs de kust in helmpollen aangetroffen.

In Duitsland, België en Roemenië is recent *A. dentigera* Kulczyński aangetroffen, een soort welke oorspronkelijk uit Rusland werd beschreven. *A. dentigera* is verwant aan *A. lusatica*. Het is niet onmogelijk dat deze soort ook in ons land voorkomt. Men zoekt in vochtige heide en *Sphagnum*-vegetaties.

Agroeca brunnea (Blackwall) (kaart 1)

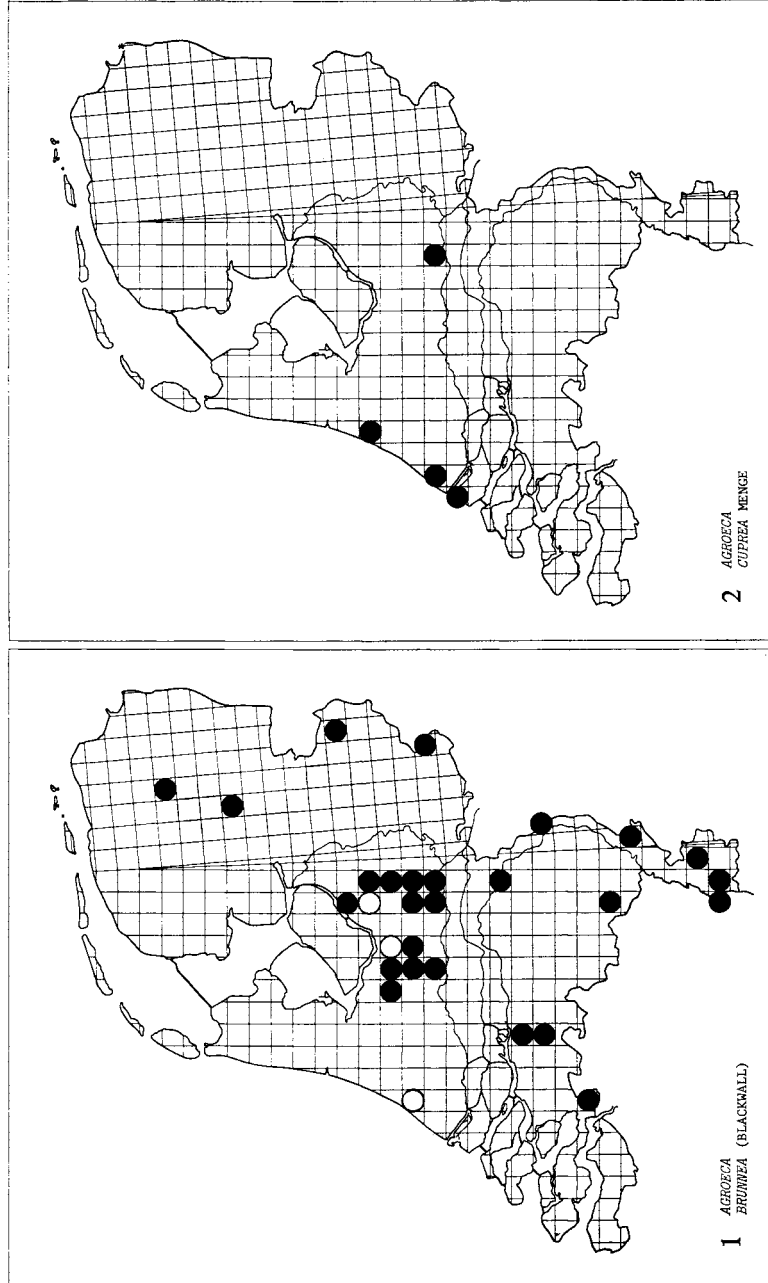
Van Hasselt, 1872b: xxxiii (*Agelena b.*, p.p.); 1876a: x; 1876b: liii, liv; 1876c: 29, 31; 1876d: 117, 119; 1879b: xxv; 1885c: 136; 1898: 58 (alles p.p.). Becker 1879a: xlvi; 1896b: 301. Mahler & Heimans, 1910: 64. Hoogenraad, 1911: 162; 1912: 297. Thijsse, 1926: 109. Van der Drift, 1951: 120. Chrysanthus, 1951g: 100. Christilla, 1957: 86. Van Damme et al., 1959: 39. Arnoud, 1965: 87. Van Helsdingen, 1976: 37.

Het materiaal van deze soort in de collectie Van Hasselt blijkt ten dele tot *A. lusatica* (L. Koch) te behoren (1♀ 2♂), terwijl één exemplaar tot *A. proxima* (O. P.-Cambridge) gerekend moet worden (1♀). De overige exemplaren (4♀ 2♂) behoren inderdaad tot *A. brunnea*. Daarnaast bevinden zich twee buizen met „feeënlampjes” in de collectie. Door de nogal gemengde samenstelling van het materiaal zijn de door Van Hasselt opgegeven vindplaatsen twijfelachtig geworden.

Niet gecontroleerd: Becker (1879a, 1896b), Mahler & Heimans (1910), Hoogenraad (1911, 1912), Thijsse (1926), Christilla (1957), Arnoud (1965). Tendele betreffen deze opgaven vondsten van feeënlampjes.

Drente: ? (119). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Gelderland: (7, 119, 226), Arnhem? (104, 106), Hoenderlo (Hoge Veluwe) (72), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a), Leuvenum (156). Utrecht: (7, 102, 119), Baarn? (104, 106), Lage Vuursche? (104, 106), Soest? (104, 106), Amersfoort (192). Noord-Holland: (7), Hilversum? (103, 104, 106). Zuid-Holland: (7, 119), 's-Gravenhage? (14, 104, 106), Scheveningen? (103). Noord-Brabant: (7, 102, 119), Breda? (96, 104, 106). Limburg: (5, 27), Maastricht (14), Brunssum (44), Mook? (109).

Nieuwe vindplaatsen: Drente: Nörg, Dwingeloo. Gelderland: Winterswijk, Valouwe, Wiessel, Gerritsfles, Hulshorst, Ede, Wageningen, Doorwerth. Utrecht: Bithoven, Rijsenburg. Noord-Brabant: Ossendrecht, Breda (Mastbos), Princenhage, Oosterhout, Effen, Weert (Weerter bos), 't Loon,

Cranendonck. Limburg: Asenray, Wellerlooi, De Hamert, Cadier en Keer, Herkenbosch.

Agroeca cuprea Menge (kaart 2)

Van Hasselt, 1883a: xxxii; 1885c: 137; 1898: 58 (alle drie *A. chrysea*).

Het materiaal van *A. chrysea* in de collectie Van Hasselt, in totaal 4♀ en 3♂, behoort geheel tot deze soort. Daarnaast is een buis met twee „feeën-lampjes” bewaard gebleven.

Gelderland: Wageningen (112, 119). Zuid-Holland: Loosduinen (119).

Nieuwe vindplaatsen: Zuid-Holland: Noordwijkerhout, De Beer, Oost-Voorne.

Agroeca lusatica (L. Koch) (kaart 3)

Van Hasselt, 1872b: xxxiii (*Agelena brunnea*, p.p.); 1876a: x; 1876b: liii, liv; 1876c: 29, 31; 1876d: 117, 119; 1879b: xxv (alles *A. brunnea*, p.p.); 1885a: xxix (*A. proxima*, p.p.); 1885c: 136; 1898: 58 (beide *A. brunnea*, p.p., en *A. proxima*, p.p.). Chrysanthus, 1957a: 45.

In de collectie Van Hasselt bevinden zich 5 exemplaren van deze soort, abusievelijk gedetermineerd als *A. brunnea* (1♀ 2♂) en *A. proxima* (2♀). De exacte herkomst van deze exemplaren is niet meer na te gaan.

Friesland: Terschelling (61). Gelderland: Arnhem? (104, 106), Oosterbeek? (119). Utrecht: Baarn? (104, 106), Lage Vuursche? (104, 106), Soest? (104, 106). Noord-Holland: Hilversum? (103, 104, 106). Zuid-Holland: 's-Gravenhage? (14, 104, 106), Scheveningen? (103, 119), Loosduinen? (119). Noord-Brabant: Breda? (96, 104, 106, 117, 119). Limburg: Mook? (109).

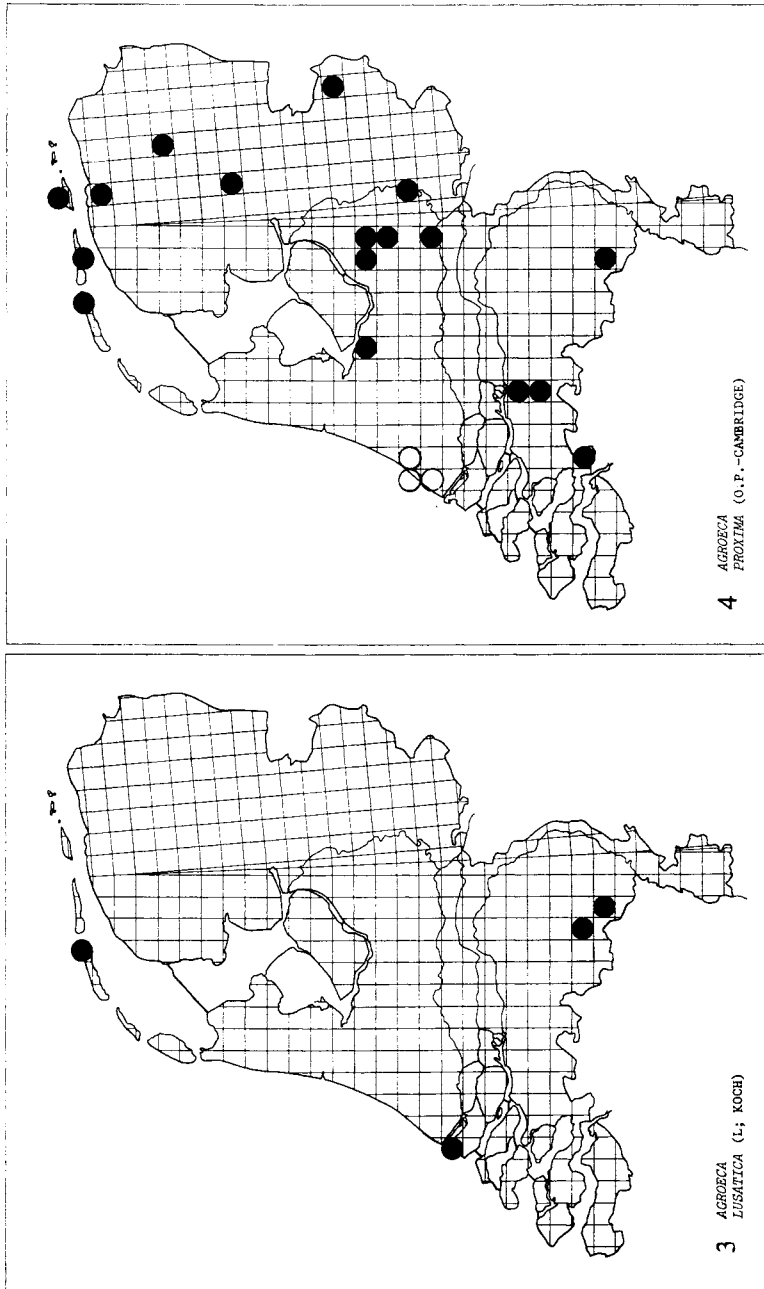
Nieuwe vindplaatsen: Zuid-Holland: De Beer, Oost-Voorne. Noord-Brabant: Cranendonck, Heeze, Waalre.

Agroeca proxima (O. P.-Cambridge) (kaart 4)

Van Hasselt, 1885a: xxix; 1885c: 136; 1898: 58 (p.p.; ook *A. brunnea*, p.p.). Becker, 1896b: 303. Van Damme et al., 1959: 39. Van Heerdt et al., 1960: 235. Hulsebos, 1962: 233. Kessler-Geschiere, 1965: 158. Van der Aart et al., 1971: 119. Van Helsdingen, 1976: 37.

Van de drie in de collectie Van Hasselt onder deze naam aanwezige exemplaren behoort er slechts één tot deze soort (1♂); de twee andere exemplaren (2♀) bleken tot *A. lusatica* te behoren. Daarnaast werd nog 1♀ aangetroffen tussen het als *A. brunnea* gedetermineerde materiaal. Ook bevinden zich nog enkele „feeën-lampjes” in de collectie. Alle door Van Hasselt opgegeven vindplaatsen zijn daarom twijfelachtig.

Niet gecontroleerd: Becker (1896b), Van der Aart et al. (1971).

Friesland: Terschelling (137), Schiermonnikoog (175). Drente: Havelte (161). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Gelderland: Oosterbeek? (119), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Zuid-Holland: 's-Gravenhage (3, 14), Scheveningen? (119), Loosduinen? (119). Noord-Brabant: Breda (Liesbosch)? (117, 119).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Lauwerszeepolder. Friesland: Terschelling (Bosplaat), Ameland. Drente: Zeyen. Gelderland: Staverden, Wiessel, Tondensche heide. Noord-Holland: Bussum. Noord-Brabant: Ossendrecht, Oosterhout, Cranendonck.

Cheiracanthium erraticum (Walckenaer) (kaart 5)

In ons land is dit de meest algemene soort uit het genus. Ze is op open terreinen te vinden in haar tussen toppen van grashalmen gesponnen wooncocon. Het abdomen draagt een duidelijke bruine dorsale lengtstreep.

Six, 1858b: 296 (*C. carnifex*). Becker 1879a: xlvii; 1896b: 288. Van Hasselt, 1870b: 30; 1872b: xxxiii (beide *C. nutrix*, p.p.); 1885c: 135 (*C. nutrix*, p.p., en *C. carnifex*); 1886c: 104 (*C. erroneum*, p.p.). De Meijere, 1920: 191. Wilcke, 1947: 45 (*C. carnifex*). Chrysanthus, 1951g: 100. Hulsebos, 1961: 2. Meijer, 1976a: 6. Van Helsdingen, 1976: 37.

Onjuiste vermelding: Meijer, 1973b: 27 (= *C. virescens*).

Een deel van het materiaal van *C. nutrix* Walckenaer in de collectie Van Hasselt behoort tot *C. erraticum* (2♀). Hetzelfde geldt voor *C. erroneum* O. P.-Cambridge (1♂). Meijer's (1973b) opgave voor Ameland bleek betrekking te hebben op *C. virescens* (Sundevall).

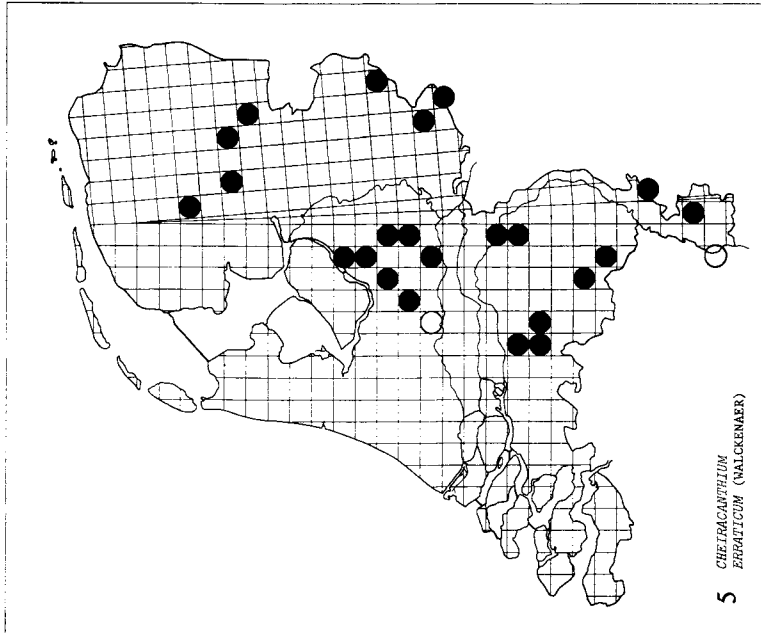
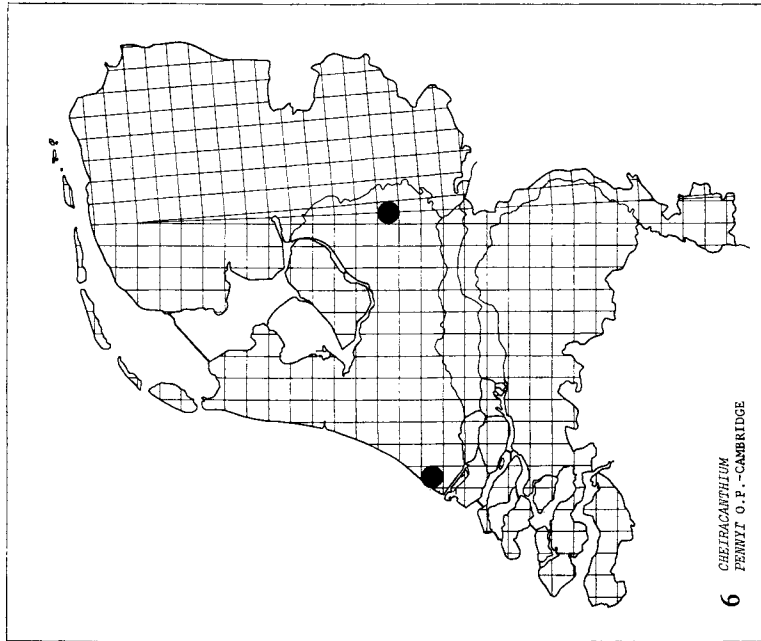
Niet gecontroleerd: Six (1858b), Becker (1879a, 1896b), De Meijere (1920), Wilcke (1947).

Nederland: (252). Friesland: Oldeberkoop (Delleburen) (198b). Drente: Havelte (160). Overijssel: (119). Gelderland: Molecaten? (91), Hoog-Buurlo (Gerritsfles) (199), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: (7, 119), Rijzenburg (220). Zuid-Holland: ? (119). Noord-Brabant: ? (119), Breda? (96). Limburg: Maastricht (14), Brunssum (44).

Nieuwe en bevestigde vindplaatsen: Drente: Oosterhesselen, Balingen en Mantinger zand, Uffelte. Overijssel: Enschede. Gelderland: Kotten, Korenburgerveen, Hoog Soeren, Hoge Veluwe, Otterlo, Barneveld, Ede, Staverden, Hulshorst. Utrecht: Amersfoort (De Treek). Noord-Brabant: Oisterwijk, Tilburg, Udenhout, St. Anthonie, Waalre, Cranendonck.

Cheiracanthium pennyi O. P.-Cambridge (kaart 6)

Van Hasselt, 1885c: 135 (*C. pennyi* en *C. erroneum*, p.p.); 1886c: 104 (*C. pennyi* en *C. erroneum*, p.p.); 1898: 50.

In de collectie Van Hasselt is materiaal aanwezig onder de namen *C. pennyi* (1♀ 1♂) en *C. erroneum* O. P.-Cambridge (1♀ 1♂); van dit laatste monster behoort het ♂ tot *C. erraticum* (Walckenaer).

Gelderland: Apeldoorn (136). Zuid-Holland: Loosduinen (119).

Er zijn geen nieuwe vermeldingen van deze soort uit ons land sinds Van Hasselt.

Cheiracanthium punctorium (Villers) (kaart 7)

C. punctorium is een zeer forse soort (♂ tot 12 mm, ♀ tot 15 mm), die in ons land waarschijnlijk niet voorkomt, of waarvan het voorkomen op dit moment niet aangetoond kan worden. Voorlopig beschouw ik de soort als twijfelachtig voor onze fauna, ondanks vermeldingen door Six, Snellen van Vollenhoven en Becker.

Six, 1858b: 296 (*C. nutrix*). Snellen van Vollenhoven, 1859: 54; 1868: 54 (beide *C. nutrix*). Becker, 1879a: xlvj; 1896b: 285.

Onjuiste vermeldingen: Van Hasselt, 1870b: 30; 1872b: xxxiii; 1885c: 134 (alle drie *C. nutrix*) (= *C. erraticum* en *C. virescens*). Chrysanthus, 1961: 41 (= *C. virescens*).

Het onder *C. nutrix* Walckenaer in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal blijkt ten dele tot *C. erraticum* (Walckenaer) (2♀) en ten dele tot *C. virescens* (Sundevall) (1♀ 1♂) te behoren. De opgave van Chrysanthus (1961) behoort eveneens bij *C. virescens* thuis.

Niet gecontroleerd: Six (1858b), Snellen van Vollenhoven (1859, 1868), Becker (1879a, 1896b).

Utrecht: (7), Driebergen (220, 224, 225). Noord-Holland: (7). Zuid-Holland: (7). Limburg: Maastricht (14).

Cheiracanthium virescens (Sundevall) (kaart 8)

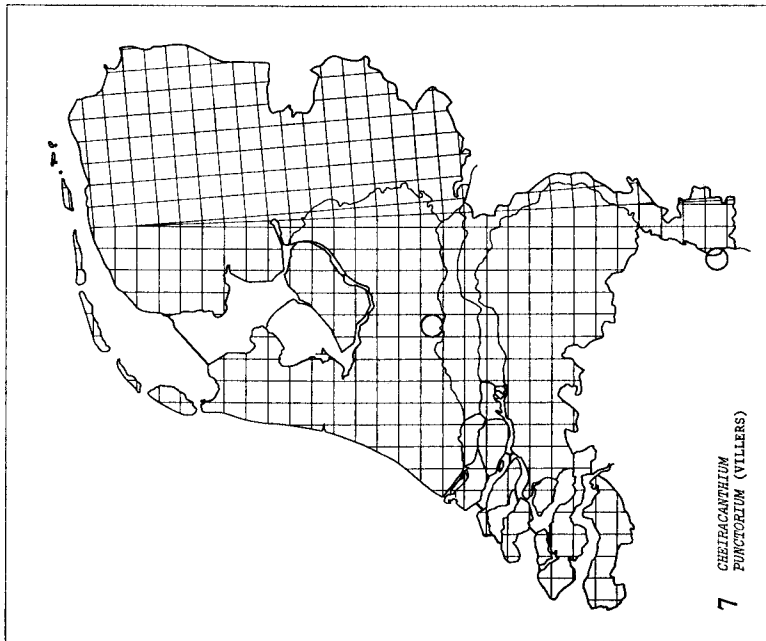
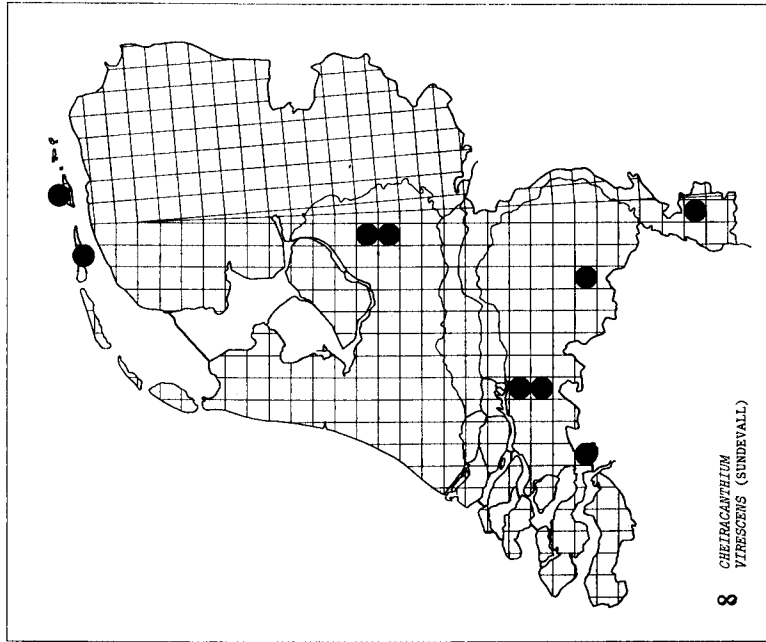
C. virescens wordt, meer dan de andere soorten uit dit genus, onder stenen en hout aangetroffen en geeft de voorkeur aan droge terreinen.

Van Hasselt, 1870b: 30; 1872b: xxxiii; 1885c: 134 (alle drie *C. nutrix*, p.p.). Virgilius, 1967: 149. Chrysanthus, 1961: 41 (*C. punctorium*). Meijer, 1973b: 27 (*C. erraticum*).

Een deel van het onder *C. nutrix* Walckenaer in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal behoort tot deze soort (1♀ 1♂), de andere exemplaren behoren tot *C. erraticum* (Walckenaer) (2♀). Ook de vermelding van *C. punctorium* door Chrysanthus (1961) behoort bij deze soort thuis, evenals Meijer's (1973b) opgave van *C. erraticum* voor Ameland.

Niet gecontroleerd: Virgilius (1967).

Friesland: Ameland (196). Gelderland: Molecaten ? (91). Utrecht: ?

(119). Zuid-Holland: ? (119). Noord-Brabant: ? (119), Breda ? (96). Limburg: (? 119) (233), Heerlen (65).

Nieuwe en bevestigde vindplaatsen: Friesland: Ameland (Nes), Schiermonnikoog. Gelderland: Hoog Soeren, Putterkoppel. Noord-Brabant: Ossendrecht, Oosterhout, Breda, Heeze.

Clubiona brevipes Blackwall (kaart 9)

Een kleine tot middelgrote soort (4.5-7 mm), welke van bomen en struiken geklopt kan worden. De cheliceren zijn bruin-zwart, het sternum donker, de rest van het dier licht-bruin gepigmenteerd.

Van Hasselt, 1879b: xxv; 1883a: xxxii (beide *C. fuscata*); 1885c: 132; 1890b: 206. Becker, 1896b: 279. Heselhaus, 1915: 273. Chrysanthus, 1955c: 16. Van der Drift, 1951: 120. Van Helsdingen, 1976: 37.

Niet gecontroleerd: Becker (1896b), Heselhaus (1915), Van der Drift (1951).

Gelderland: (119), Hoenderlo (Hoge Veluwe) (72), Wageningen (112), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: (119). Zuid-Holland: (119). Zeeland: (119). Noord-Brabant: Oirschot (14). Limburg: Valkenburg (in nestkast) (149), Maastricht (14), Wellerlooi (55), Mook (109).

Nieuwe vindplaatsen: Drente: Leggelderveld. Overijssel: Enschede. Gelderland: Apeldoorn, Hoog Soeren, Wissel. Utrecht: Elst, Baarn. Noord-Holland: Amsterdam, Aerdenhout, Zandvoort (Amsterdamse waterleiding duinen). Zuid-Holland: Voorschoten, Oostvoorne. Zeeland: 's Heer Arendskerke. Noord-Brabant: Oosterhout. Limburg: Heerlen, Slavante, Kanner bos.

Clubiona coerulescens L. Koch (kaart 10)

Een grote soort (5-9 mm) met een vaag achterlijfpatroon. Het dier maakt verder een geelbruine indruk. Een duidelijke voorkeur voor een bepaald biotoop schijnt nog niet aangetoond te zijn.

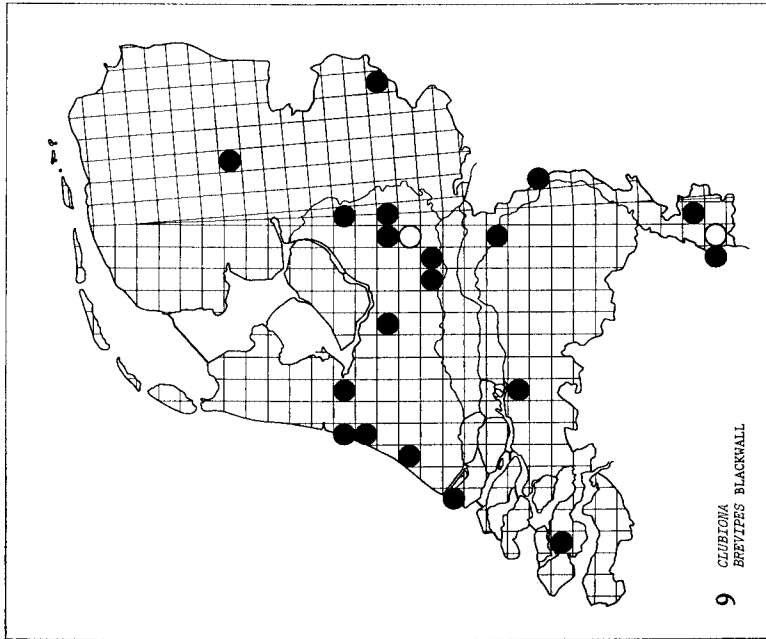
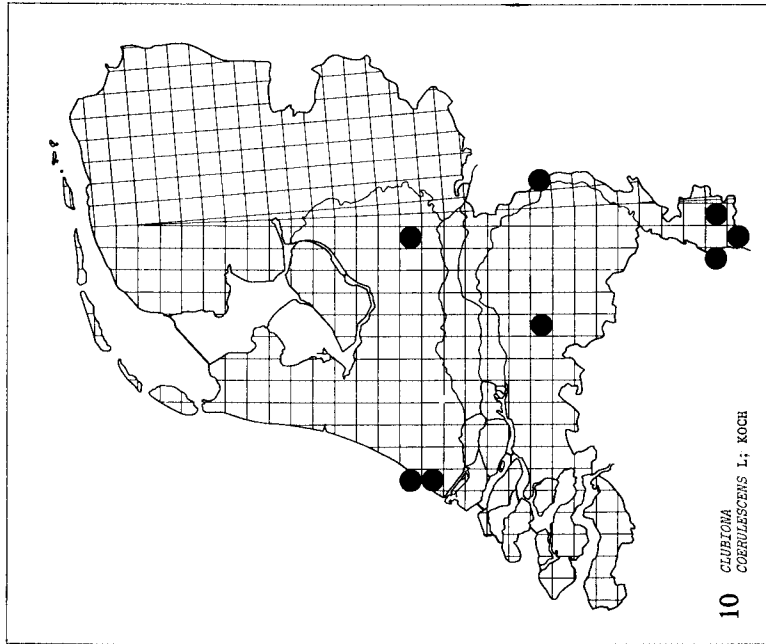
Van Hasselt, 1885c: 132; 1898: 57. Chrysanthus, 1955c: 16.

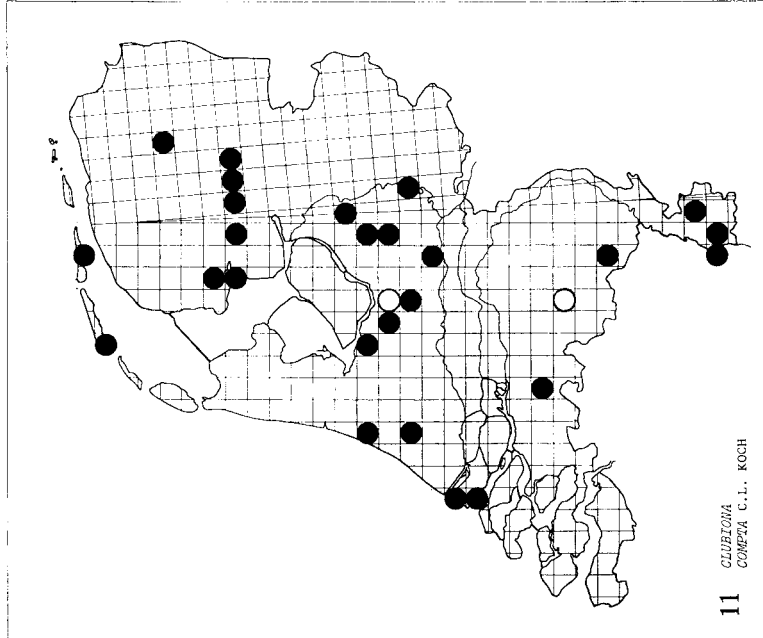
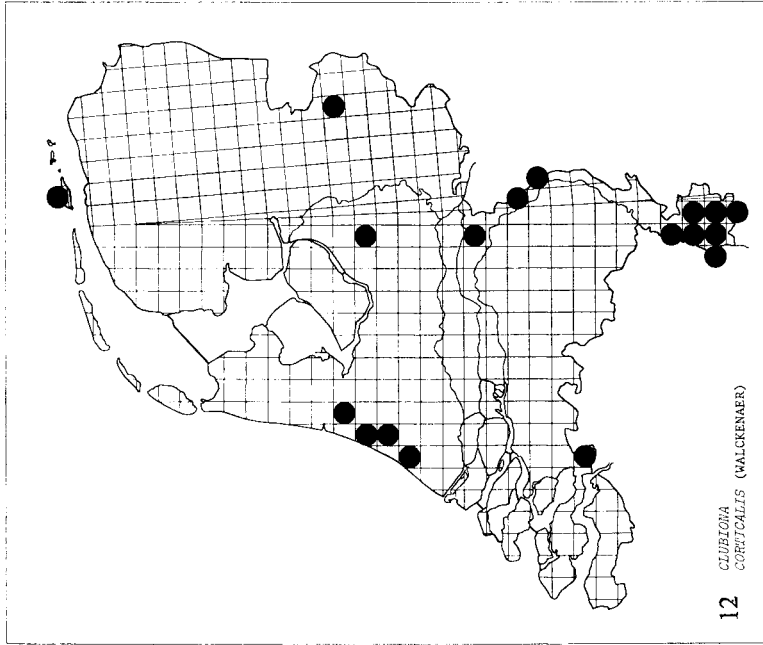
Zuid-Holland: Loosduinen (119), Scheveningen (119). Limburg: Wellerlooi (55).

Nieuwe vindplaatsen: Gelderland: Hoge Veluwe. Noord-Brabant: Oisterwijk. Limburg: Pietersberg, Mheer, Schweiberg.

Clubiona compta C. L. Koch (kaart 11)

Een kleine soort (3.5-6 mm) met een duidelijk achterlijfpatroon, bestaande uit een mediane lengtestreep en laterale dwarsbandjes aan de rugzijde en lengtestrepen aan de buikzijde; het sternum heeft een donker randje; de cheliceren en de rest van het lichaam zijn licht gekleurd.

Six, 1863: 127. Van Hasselt, 1872b: xxxiii; 1885c: 133; 1886a: xxxvi; 1890b: 206. Becker, 1879a: xlvi; 1896b: 283. Heselhaus, 1915: 273. Chrysanthus, 1961: 41. Hulsebos, 1961: 2. Meijer, 1973b: 27; 1974: 171. Van Helsdingen, 1976: 37.

Niet gecontroleerd: Six (1863), Becker (1879a, 1896b), Heselhaus (1915).

Friesland: Ameland (196). Drente: Dwingeloo (160). Overijssel: Oldemarkt (Weerribben) (197), Steenwijk (De Eese) (197). Gelderland: Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: (7, 119), Amersfoort (223). Noord-Holland: (119), Valkeveen (120). Zuid-Holland: (119). Noord-Brabant: (119), Breda (14, 96), Oirschot (14). Limburg: (119), Heerlen (65), Maastricht (14), Valkenburg (in gang *Talpa europaea* L.) (149).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Terschelling, Gaasterland. Drente: Norg. Gelderland: Hoog Soeren, Wiessel, Epe, Tondensche heide, Wageningen. Utrecht: Baarn, Amersfoort (De Treek). Zuid-Holland: Noordwijkerhout, Leiden, Oostvoorne, Voorne (Quakjeswater). Noord-Brabant: Bavel, Craendonck.

Clubiona corticalis (Walckenaer) (kaart 12)

Een grote soort (6-11 mm), welke vooral onder boomschors schijnt te leven. Het abdomen draagt een duidelijk rugpatroon: een donkere mediane streep op de voorhelft, gevolgd door enkele dwarsbandjes; de buikzijde is effen licht gekleurd. Het kopborststuk is achteraan licht, maar wordt naar voren toe donkerder, terwijl de cheliceren donkerbruin zijn; sternum licht met een donker randje.

Van Hasselt, 1885c: 133; 1890b: 206. Heselhaus, 1915: 273. Chrysanthus, 1951g: 100. Hulsebos, 1959: 253.

Niet gecontroleerd. Heselhaus (1915), Chrysanthus (1951g), Hulsebos (1959).

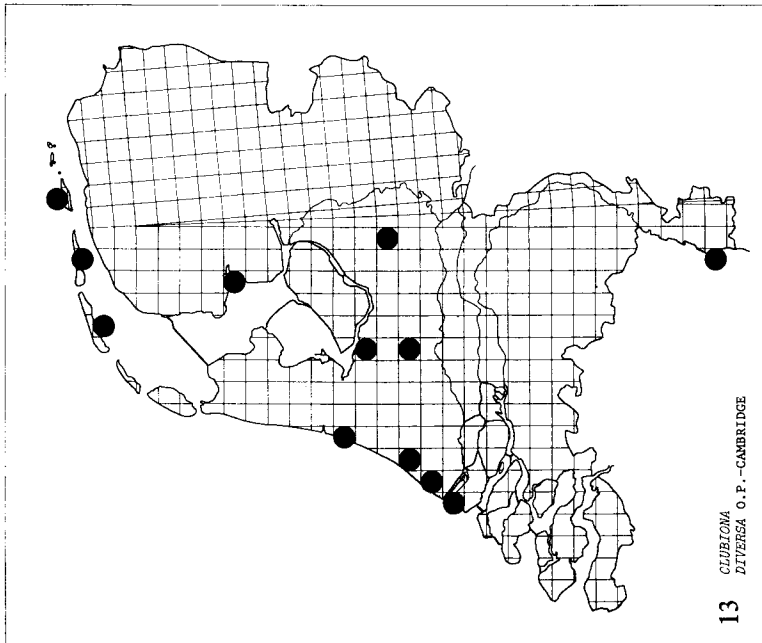
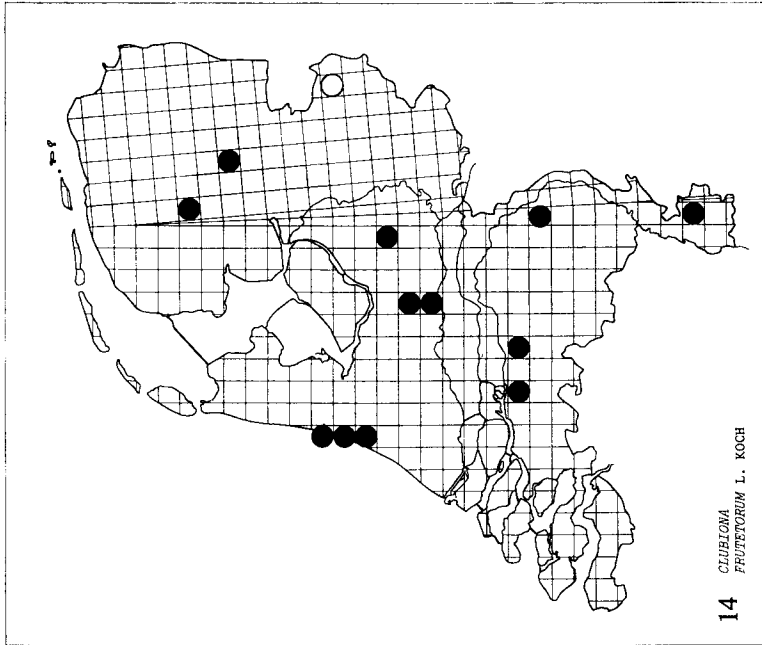
Friesland: Schiermonnikoog (159). Overijssel: Almelo (119). Gelderland: Nijmegen (119). Limburg: (119), Brunssum (44), Valkenburg (in nestkast) (149).

Nieuwe vindplaatsen: Gelderland: Wiessel. Noord-Holland: Heemstede, Zandvoort (Amsterdamse waterleiding duinen). Zuid-Holland: Oegstgeest, Wassenaar (Raaphorst). Noord-Brabant: Vierlingsbeek. Limburg: Wellerlooï, Grevenbicht, Bunde, Heerlen, Maastricht, St. Geertruid, Epen, Wittem (Hilleslagen).

Clubiona diversa O. P.-Cambridge (kaart 13)

Een kleine soort (2.5-4.5 mm) met weinig gepigmenteerde lichaamsdelen; alleen de cheliceren zijn iets donkerder bruin. Geen uitgesproken voorkeur voor habitat bekend.

Van Hasselt, 1885c: 133; 1886c: 104 (beide *C. pallens*, p.p.). Meijer, 1973b: 27.

Onjuiste vermelding: Hulsebos, 1962: 233 (= *C. trivalis*).

Slechts 1 ♂ uit het onder *C. pallens* L. Koch (= *C. diversa* O. P.-Cambridge) in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal (4♀ 3♂) behoort tot een andere soort (*C. trivalis* C. L. Koch). De door Van Hasselt opgegeven vindplaatsen kunnen derhalve wel als juist beschouwd worden.

Het door Hulsebos (1962) uit Dwingeloo vermelde exemplaar bleek eveneens tot *C. trivalis* te behoren.

Friesland: Ameland (196). Drente: (122). Utrecht: De Bilt (119). Zuid-Holland: Loosduinen (119).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Terschelling, Schiermonnikoog, Oude Mirdum. Gelderland: Hoog Soeren. Noord-Holland: Naardermeer, Zandvoort. Zuid-Holland: Wassenaar (Kijfhoek), Oostvoorne (De Beer). Limburg: Pietersberg.

***Clubiona frutetorum* L. Koch (kaart 14)**

Een grote soort (4.5-7.5 mm), die vochtige plaatsen niet mijdt. Het abdomen is zwak bruin gepigmenteerd, de cheliceren zijn eveneens iets donkerder getint dan de rest van het dier.

Van Hasselt, 1879b: xxv (*C. lutescens*, p.p.); 1885c: 132 (*C. frutetorum*, p.p.; *C. lutescens*, p.p.); 1890b: 196 (*C. lutescens*, p.p.). Chrysanthus, 1951g: 100. Van Damme et al., 1959: 38. Hulsebos, 1961: 2 (*C. stagnatilis*); 1964a: 93. Meijer, 1976a: 6. Van Helsdingen, 1976: 37.

Van het materiaal uit de collectie Van Hasselt behoren 4 ♂ inderdaad tot deze soort, maar de 2♀ bleken tot *C. similis* L. Koch gerekend te moeten worden. Daar al het materiaal uit Zuid-Holland (zonder nadere vindplaats) afkomstig is, heeft dit geen invloed op de verspreidingsgegevens. Daarnaast bevonden zich tussen het materiaal van *C. lutescens* Westring in de collectie Van Hasselt (2♀ 1♂) nog 2♀ van *frutetorum*.

Niet gecontroleerd: Van Damme et al. (1959).

Friesland: Oldeberkoop (Delleburen) (198a). Drente: Dwingeloo (160, 162). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Gelderland: Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Zuid-Holland: (119). Limburg: Brunssum (44).

Nieuwe vindplaatsen: Utrecht: Amersfoort, Leersum. Noord-Holland: Wijk aan Zee, Aerdenhout, Zandvoort (Amsterdamse waterleiding duinen). Zuid-Holland: Noordwijkerhout. Noord-Brabant: Oosterhout, Udenhout. Limburg: Venray, Heerlen.

Clubiona genevensis L. Koch (kaart 15)

Een kleine soort (3.5-5 mm), welke in ons land tot nu toe, met één uitzondering, alleen langs de kust is aangetroffen. Het zijn lichte dieren met een achterlijfpatroon, bestaande uit een dorsale mediane rij van vlekjes of een lengtestreepje, welke een paarse indruk geeft; de onderzijde van het abdomen is effen; de cheliceren zijn bruin.

Van Hasselt, 1885c: 134 (*C. stigmatica*); 1896: lvii (*C. stigmatisata*). Van Heerdt et al., 1960: 235 (*C. vegeta*).

De onder de naam *C. vegeta* Simon vermelde exemplaren van Terschelling (Van Heerdt et al., 1960; det. P. Chrysanthus) bleken tot *genevensis* te behoren.

Friesland: Terschelling (137). Zuid-Holland: Scheveningen (119), Loosduinen (119, 135).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Schiermonnikoog. Noord-Brabant: Cranendonck.

Clubiona germanica (Thorell) (kaart 16)

Een middelgrote soort (5-7 mm), welke gekenmerkt is door een licht cephalothorax en sternum, een bruinkleurig abdomen zonder duidelijk patroon; de cheliceren zijn nauwelijks donker gekleurd.

Chrysanthus, 1951c: 272.

Noord-Brabant: Vierlingsbeek (40).

Nieuwe vindplaatsen: Gelderland: Kotten, Tondensche heide. Noord-Brabant: Breda, Riel. Limburg: Herkenbosch, Maastricht, Slavante.

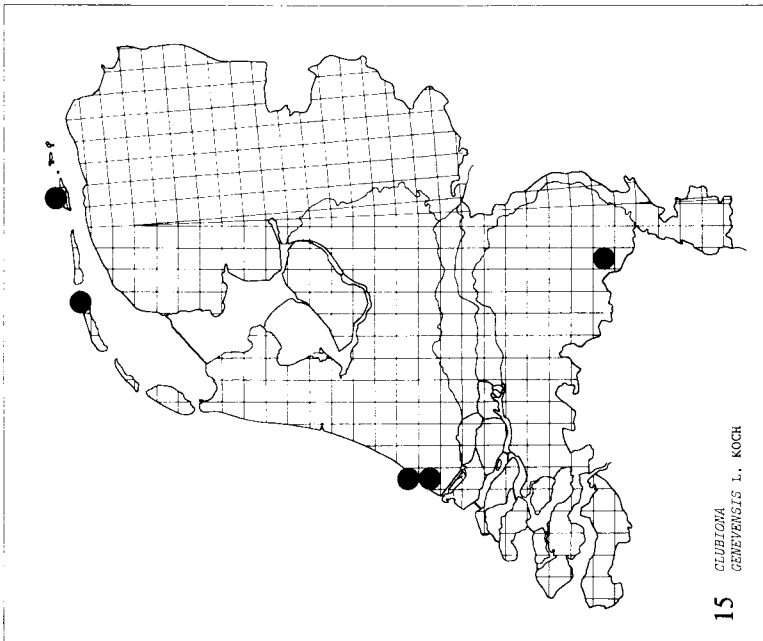
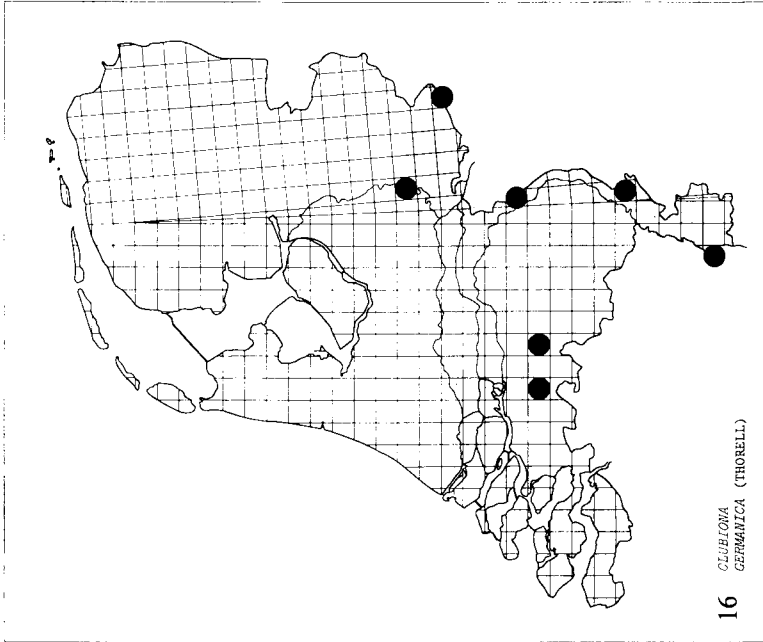
Clubiona lutescens Westring (kaart 17)

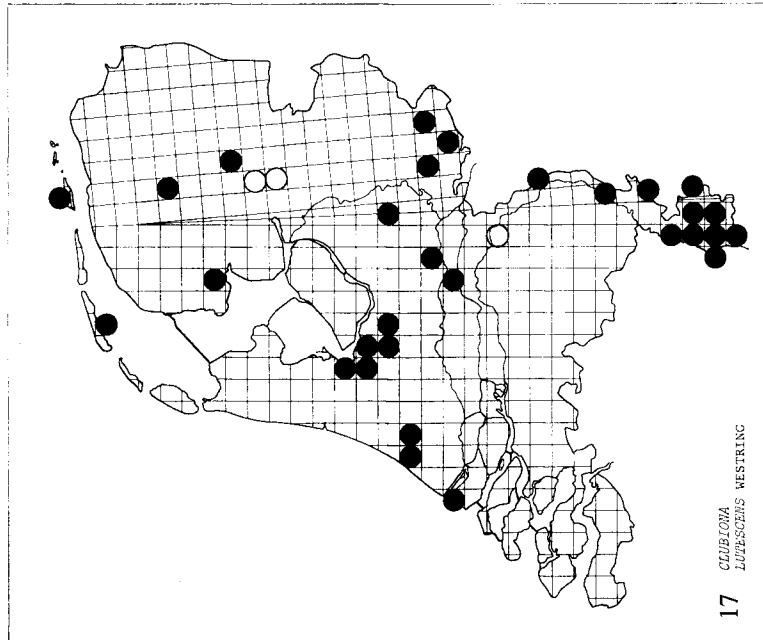
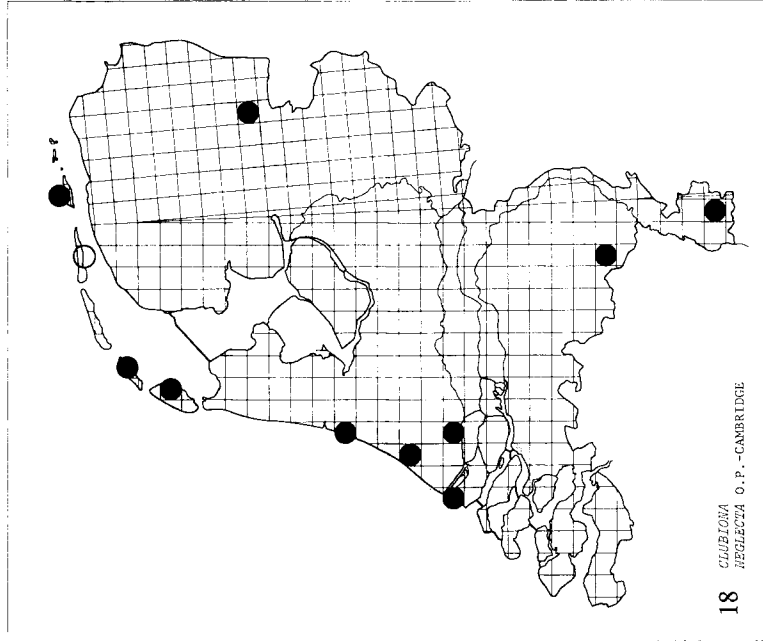
Een grote soort (4.5-9 mm). Hoewel er lichtere exemplaren voorkomen, vooral bij de wijfjes, zijn de meeste exemplaren donker getint. Het abdomen is donker gepigmenteerd, het cephalothorax is vooral aan de voorzijde donker, de cheliceren zijn donkerbruin, het sternum heeft een donkere rand.

Van Hasselt, 1877: xxvi (*C. amarantha*, p.p.); 1879b: xxv (*C. lutescens*, p.p.); 1885c: 131 (*C. terrestris*, p.p.), 132 (*C. lutescens*, p.p.); 1890b: 196 (*C. lutescens*, p.p.). Chrysanthus, 1951g: 100. Hulsebos, 1961: 2.

Van het onder de naam *C. lutescens* in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal (2♀ 1♂) bleek slechts het ♂ tot *lutescens* te behoren; de 2♀ werden als *C. frutetorum* L.K. gedetermineerd. De voor *lutescens* opgegeven vindplaatsen zijn daardoor geheel twijfelachtig geworden. Daarnaast werd nog 1♀ aangetroffen in het materiaal van *C. terrestris* Westring.

Niet gecontroleerd: Hulsebos (1961).

Drente: De Wijk (160), Ruinerwold (160). Zuid-Holland: ? (119). Zeeland: Walcheren ? (107). Limburg: ? (119), Mook ? (109), Oud-Vroenhoven ? (129), Brunssum (44).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Terschelling, Schiermonnikoog, Gaasterland, Bakkeveen, Duurswoude. Drente: Dwingeloo (Leggelo). Gelderland: Korenburgerveen, Doetinchem, Apeldoorn, Wageningen. Utrecht: Baarn. Noord-Holland: Naardermeer, Nederhorst den Berg, Kortenhoef, Amsterdam. Zuid-Holland: Leiden, Voorschoten, Oostvoorne (De Beer). Noord-Brabant: Westendorp. Limburg: Wellerlooi, Swalmen, Vlodrop, Grevenbicht, Bunde, Houthem, Brunssum, Heerlen, Broekhuizen, Maastricht, Pietersberg, Kannerbos, Rijckholt, Gerendal, Mheer.

Clubiona neglecta O. P.-Cambridge (kaart 18)

Een grote soort (5-8 mm). Het abdomen is egaal, vrij donker, het cephalothorax effen oranje-bruin, de cheliceren zijn vrij donker gepigmenteerd. Tussen planten en in strooisel voorkomend op vochtige plaatsen.

Van Hasselt, 1885c: 131; 1886c: 103; 1890b: 206 (alle *C. grisea*, p.p.). Chrysanthus, 1958a: 115; 1958b: 144. Kessler-Geschiere, 1965: 158. Meijer, 1973b: 27. Van der Ploeg et al., 1975: 171.

Onjuiste vermeldingen: Van Hasselt, 1882: xxvii; 1885c: 131 (= *C. similis*) (zie 63).

C. neglecta werd indertijd door Van Hasselt vermeld uit de provincies Utrecht en Zuid-Holland (Scheveningen en Loosduinen), doch het materiaal (2♀ 2♂) werd later gerevideerd (Chrysanthus, 1958a) en als *C. similis* L. Koch gedetermineerd. Toch bleek *neglecta* wel in de collectie aanwezig onder *C. grisea* L. Koch (= *C. reclusa* O. P.-Cambridge), van welk materiaal (2♀ 1♂) alleen het ♂ tot *reclusa* bleek te behoren, terwijl de 2♀ tot *neglecta* gerekend kunnen worden.

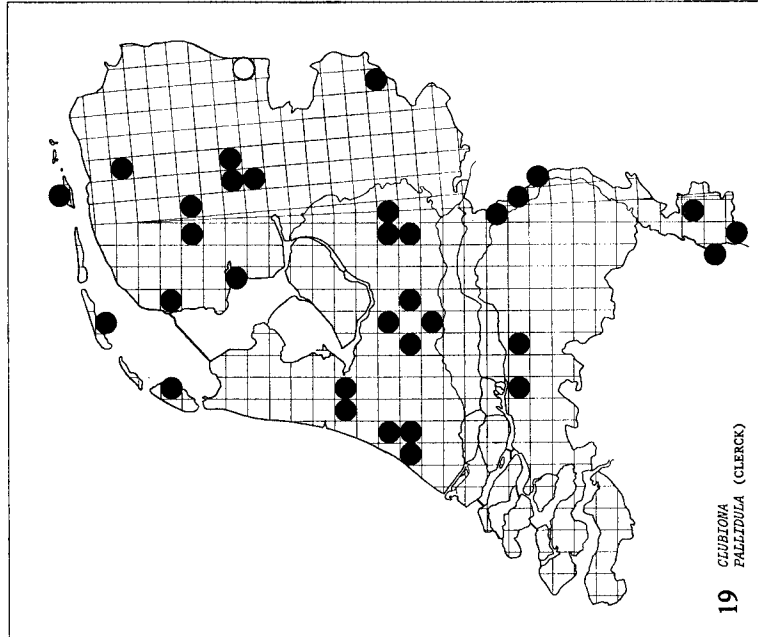
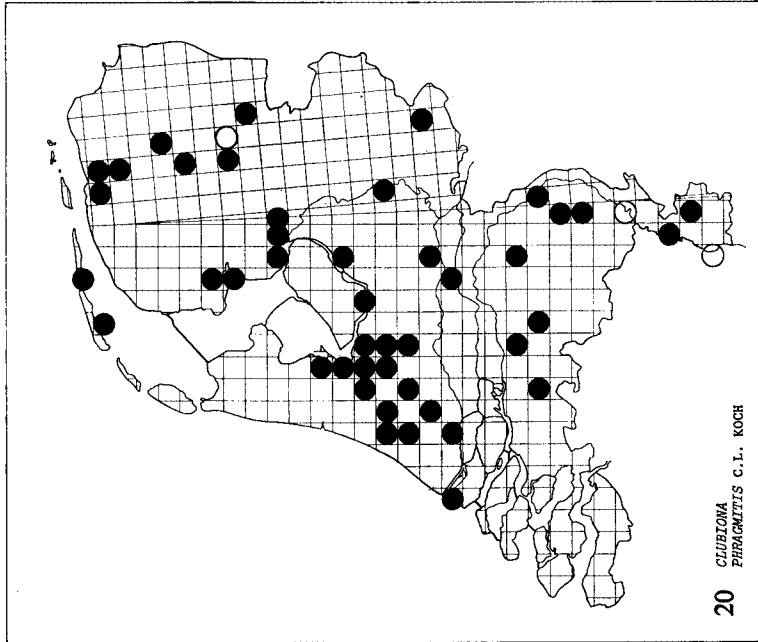
Niet gecontroleerd: Van der Ploeg et al. (1975).

Friesland: Ameland (196), Schiermonnikoog (175, 210), Bolsward ? (122), Oranjewoud ? (122). Utrecht: ? (119). Zuid-Holland ? (119). Limburg: Colmond (63, 64).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Vlieland. Drente: Oosterhesselen. Noord-Holland: Texel (Slufter), Zandvoort. Zuid-Holland: Wassenaar, Schiebroek, Oostvoorne (De Beer). Noord-Brabant: Cranendonck.

Clubiona pallidula (Clerck) (kaart 19)

Een grote, donkere soort (6.5-12 mm). Het abdomen is donker aan rug- en buikzijde, het cephalothorax naar voren toe in toenemende mate donkerbruin, de cheliceren zijn donkerbruin, en het sternum is vrij donker getint. De soort komt op planten, struiken en bomen voor.

Six, 1858b: 297 (*C. incomta*). Snellen van Vollenhoven, 1859: 59; 1868: 59 (beide *C. holoserica* L.). Becker, 1879a: xlvi; 1896b: 275. Van Hasselt, 1885c: 130; 1885c: 132 (*C. reclusa*, p.p.); 1886c: 103; 1890b: 206 (*C. pallidula*; *C. reclusa*, p.p.). Van der Drift, 1951: 120. Chrysanthus, 1957b: 31. Hulsebos, 1959: 253; 1961: 2. Meijer, 1976a: 6. Van Helsdingen, 1976: 37.

In de collectie Van Hasselt zijn 2♀ en 1♂ aanwezig onder deze naam, terwijl bovendien 2♀ van *pallidula* gevonden werden in het materiaal van *C. reclusa*.

Niet gecontroleerd: Six (1858b), Snellen van Vollenhoven (1859, 1868), Becker (1879a, 1896b), Hulsebos (1959).

Nederland: (7, 14, 119, 224, 225). Friesland: Schiermonnikoog (159), Bolsward (122), Oranjewoud (122), Oldeberkoop (Delleburen) (198a). Drente: Dwingeloo (160), Zwartemeer (160), Ruinerwold (160). Gelderland: Hoenderlo (Hoge Veluwe) (72), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: ? (119). Zuid-Holland: ? (119), Leiden (220). Limburg: Wellerlooi (62).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Grijpskerk. Friesland: Terschelling, Gaasterland (Mirnser klif). Drente: Havelte. Overijssel: Enschede. Gelderland: Apeldoorn. Utrecht: Hamersveld, Driebergen, Utrecht, Baarn. Noord-Holland: Texel, Amsterdam, Heemstede. Zuid-Holland: Hazerswoude-Rijndijk, Warmond, Voorschoten, Wassenaar (Meijendel). Noord-Brabant: Oosterhout, Udenhout. Limburg: Vierlingsbeek, Heerlen, Pietersberg, Mheer.

Clubiona phragmitis C. L. Koch (kaart 20)

Een grote soort (5-11 mm), die zeer algemeen op vochtige plaatsen voorkomt en met name in rietkragen en oeverbeplantingen te vinden is. Het abdomen is aan de rugzijde lichtbruin tot bruin getint, vaak met een wat violette weerschijn; de buikzijde is licht gekleurd. Het cephalothorax is geelbruin, de cheliceren zijn bruin-zwart, sterk gezwollen en naar voren gericht; sternum licht met een donker randje. De palp van het mannetje is naar verhouding erg klein.

Six, 1858b: 297 (*C. holoserica* De Geer). Becker, 1879a: xlvi; 1896b: 268. Van Hasselt, 1885c: 131; 1890b: 206; 1898: 57 (alles *C. holoserica* De Geer). Chrysanthus, 1953d: 88. Hulsebos, 1961: 2. Meijer, 1973a: 179.

Niet gecontroleerd: Six (1858b), Becker (1879a, 1896b), Chrysanthus (1953d: p.p., exemplaar uit Roermond niet vindbaar).

Nederland: (7, 119). Groningen: Lauwerszeepolder (195). Drente: Lievinge (160). Utrecht: (220). Zuid-Holland: Rotterdam (Hillegersberger plassen) (136). Noord-Brabant: Oisterwijk (136). Limburg: Roermond (50), Grevenbicht (50), Maastricht (15).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Grijpskerk, Zoutkamp. Friesland: Terschelling, Ameland (Hollum), Oudemirdum, Sloterveer. Drente: Norg, Smilde, Dwingeloo, Oosterhesselen. Overijssel: N.O.-polder (omgeving Kadoelen), Schokland. Gelderland: Korenburgerveen, Voorst, Hulshorst, Kamperiland, Wageningen. Zuidelijk-Flevoland: zuiddijk. Utrecht: Abcoude, Botshol. Noord-Holland: Ankeveen, Kortenhoef, Loenerveen, Nederhorst den Berg, Naardermeer, Diemen, Amstelveen, Ilperveld, Kinselmeer, Amsterdamse waterleiding duinen. Zuid-Holland: Hoogmade (Wijde Aa), Nieuwkoop, Oegstgeest, Leiden, Gouderak, Oostvoorne (De Beer), Voorne. Noord-Brabant: Udenhout, Erp. Limburg: Mook (Plasmolen), Helenaveen (Mariapeel), Griendtsveen (Griendtsveense peel), Heerlen.

Clubiona reclusa O. P.-Cambridge (kaart 21)

Een middelgrote tot grote soort (4-8.5 mm) met lichtbruin tot donker abdomen, licht gepigmenteerd cephalothorax en weinig gepigmenteerde cheliceren; het sternum is donker getint, speciaal bij het wijfje, welke trouwens helemaal iets donkerder is. De soort komt op vochtige plaatsen op planten en struiken voor, maar wordt ook in wat drogere terreinen wel aangetroffen.

Six, 1863: 127 (*Melanophora pallens*). Van Hasselt, 1885c: 131 (*C. grisea*, p.p.), 132 (*C. reclusa*, p.p.); 1886c: 103 (*C. grisea*, p.p.); 1890b: 206 (*C. grisea*, p.p.; *C. reclusa*, p.p.). Chrysanthus, 1953d: 88. Hulsebos, 1962: 233 (p.p.). Meijer, 1973b: 27; 1976a: 6. Van Helsdingen, 1976: 37.

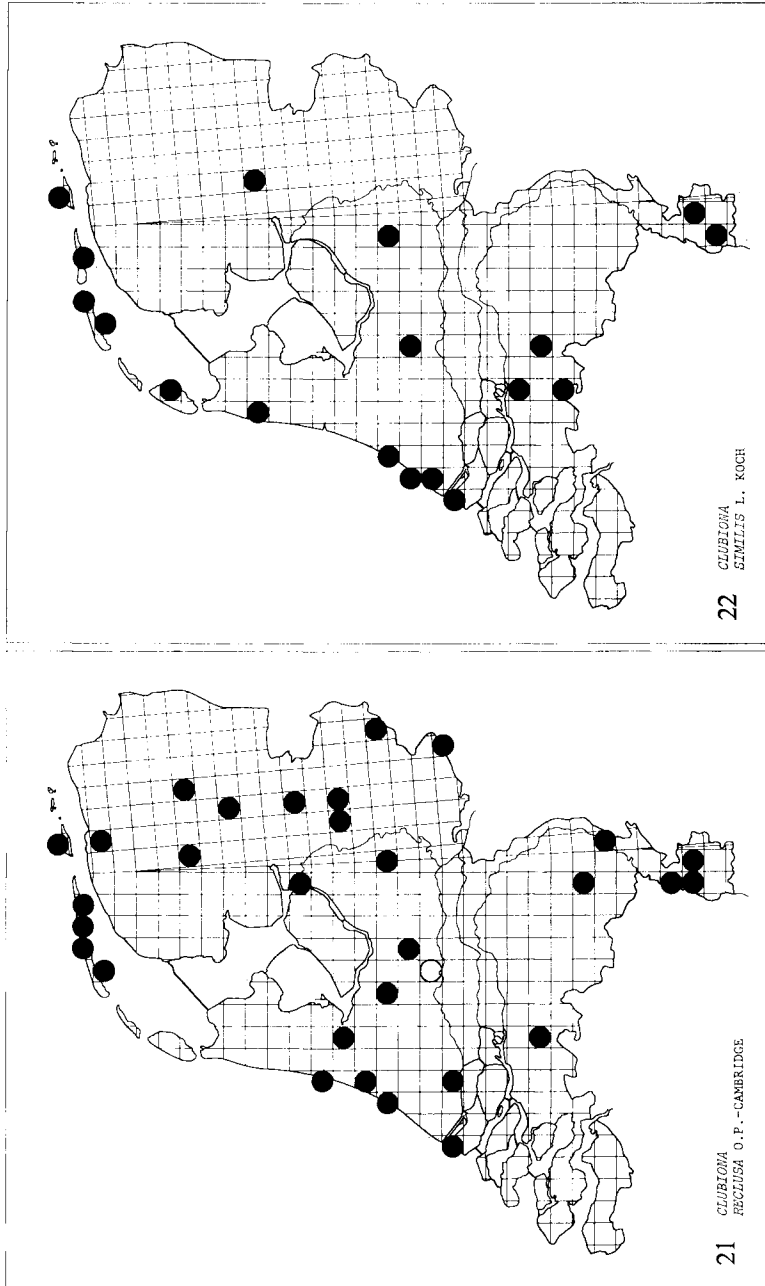
In de collectie Van Hasselt is de soort zowel onder de naam *C. reclusa* als onder *C. grisea* L. Koch (= *C. reclusa*) aanwezig. Het materiaal van *reclusa* (3♀ 3♂) bleek ten dele (2♀) tot *C. pallidula* (Clerck) te behoren. Van het materiaal van *grisea* (2♀ 1♂) moeten beide wijfjes tot *C. neglecta* O. P.-Cambridge gerekend worden.

Het door Hulsebos (1962) uit Havelte vermelde exemplaar bleek tot *C. subsultans* Thorell te behoren.

Niet gecontroleerd: Six (1863).

Friesland: Ameland (Nes) (196), Bolsward ? (122), Oranjewoud ? (122), Oldeberkoop (Delleburen) (198a). Drente: Dwingeloo (161). Gelderland: ? (119). Utrecht: ? (119), Driebergen (223). Zuid-Holland: ? (119). Limburg: Swalmen (50), Grevenbicht (50), Ospel (Grote Peel) (147a).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Lauwerszeepolder. Friesland: Terschelling (Midland, Bosplaat), Ameland (Hollum), Schiermonnikoog. Drente: Veenhuizen. Overijssel: Kampen, Haarle, Ommen, Enschede. Gelderland: Apeldoorn, Kotten. Utrecht: Amersfoort. Noord-Holland: Kortenhoef, Amsterdam, Wijk aan Zee, Zandvoort. Zuid-Holland: Katwijk, Krim-

pen a. d. IJssel, Voorne. Noord-Brabant: Breda, Ulvenhout. Limburg: Bunde, Heerlen.

Clubiona similis L. Koch (kaart 22)

Een grote (5-7 mm), lichte soort: abdomen en sternum beige, cephalothorax licht-bruin, cheliceren donkerder. *C. similis* komt vooral langs de kust voor, zowel op het strand (onder aanspoelsel) als in de duinen (in helm), in het binnenland op droge terreinen. Ook binnenshuis aangetroffen.

Van Hasselt, 1882: xxvii; 1885c: 131 (beide *C. neglecta*); 1885c: 132 (*C. frutetorum*, p.p.). Chrysanthus, 1957a: 45; 1958a: 111; 1958b: 144. Van Heerdt et al., 1960: 235.

Door Chrysanthus (1958a) werd reeds vastgesteld, dat het onder de naam *C. neglecta* O. P.-Cambridge in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal (2♀ 2♂) tot deze soort behoorde. Tevens blijkt nu een deel van het materiaal (2♀) van *C. frutetorum* L. Koch uit de collectie Van Hasselt ook tot *C. similis* gerekend te moeten worden.

Friesland: Terschelling (61, 63, 137). Utrecht: (119). Zuid-Holland: (119), Scheveningen (119), Loosduinen (119). Noord-Brabant: Oosterhout (61), Riel (61). Limburg: Heerlen (64), Valkenburg (111).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Ameland, Schiermonnikoog. Drente: Meppel. Gelderland: Hoog Soeren. Utrecht: Utrecht. Noord-Holland: Texel (Slufter), Groet. Zuid-Holland: Katwijk, Oostvoorne (plaats en De Beer). Noord-Brabant: Breda (Galderse heide).

Clubiona stagnatilis Kulczyński (kaart 23)

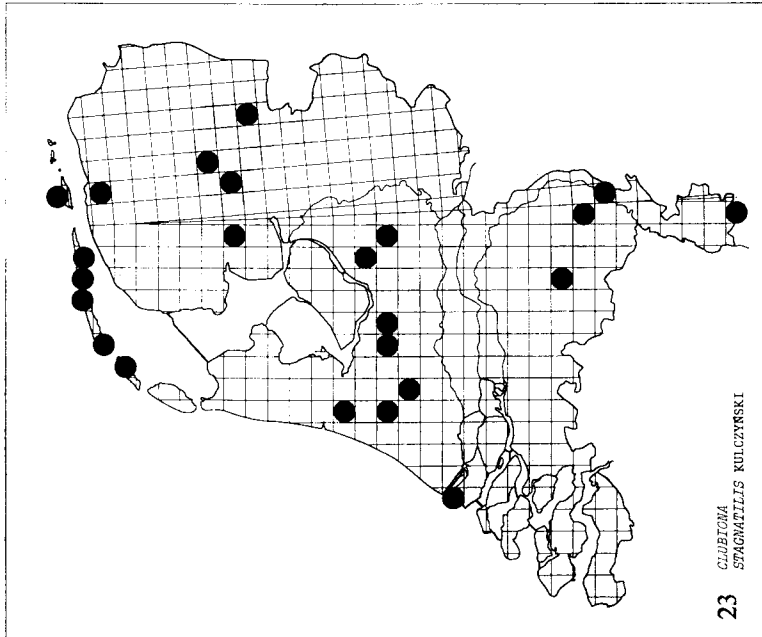
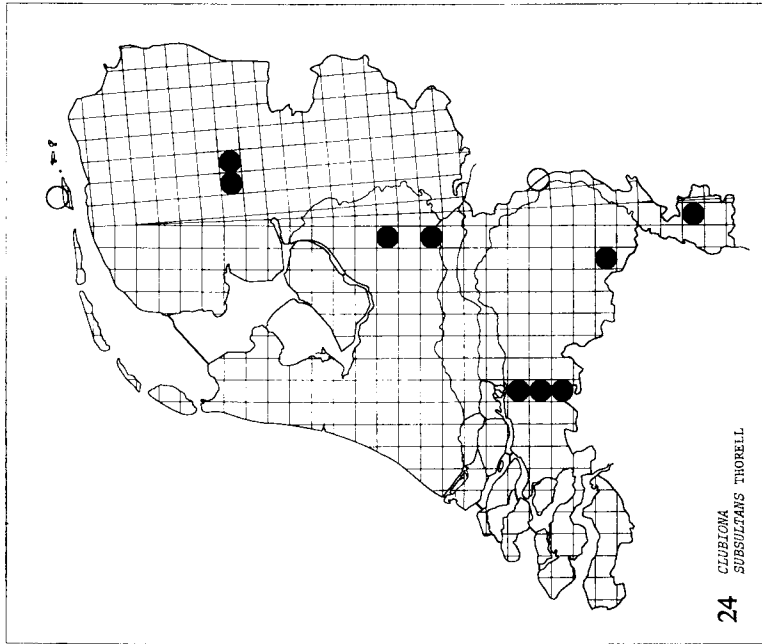
Een grote soort (5.5-8 mm, maar mannetjes vaak kleiner, 4.5-7 mm). Het abdomen is beige (♀) tot lichtbruin (♂), cephalothorax en sternum even licht getint; de cheliceren zijn bruin tot donkerbruin. De soort wordt op en in de vegetatie aangetroffen op vochtige plaatsen, maar ook wel op drogere terreinen; een duidelijke voorkeur is niet aantoonbaar.

De Jong, 1949b: 216. Van Heerdt et al., 1960: 235; 1967: 112. Kessler-Geschiere, 1965: 158. Meijer, 1973a: 179; 1974: 171; 1977: 84, 85.

Onjuiste vermelding: Hulsebos, 1961: 2 (= *C. frutetorum*).

Deze soort werd door Van Hasselt niet in ons land aangetroffen, althans niet in zijn collectie bewaard. De opgave van Hulsebos (1961) bleek op een onjuiste determinatie te berusten en in werkelijkheid op *C. frutetorum* L. Koch betrekking te hebben.

Niet gecontroleerd: De Jong (1949b), Van Heerdt et al. (1960, 1967), Kessler-Geschiere (1965).

Groningen: Lauwerszeepolder (195, 198b). Friesland: Terschelling (137, 138), Schiermonnikoog (175). Overijssel: Oldemarkt (Weerribben) (197). Noord-Holland: Twiske (169).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Vlieland, Ameland. Drente: Dieverbrug, Havelte, Oosterhesselen. Gelderland: Gerritsfles, Staverden. Utrecht: Baarn. Noord-Holland: Kortenhoef, Halfweg. Zuid-Holland: Nieuwkoop, Hoogmade (Wijde Aa), Oostvoorne (plaats en De Beer). Noord-Brabant: Nuenen. Limburg: Helenaveen (Mariapeel), Swalmen, Epen.

Clubiona subsultans Thorell (kaart 24)

Een grote soort (5-8 mm), welke onder bast van naaldbomen aangetroffen kan worden. Het abdomen draagt aan de rugzijde een duidelijke bruine lengtestreep en enkele, vaak vage, dwarsstreepjes aan de achterzijde, en twee lengtestrepen aan de buikzijde. Cephalothorax en sternum lichtbruin, cheliceren nauwelijks donkerder.

Chrysanthus, 1955e: 494; 1966: 156. Hulsebos, 1959: 253; 1962: 233 (*C. subsultans*; *C. reclusa*, p.p.). Klomp et al., 1973: 330.

C. subsultans werd door Van Hasselt nooit verzameld. Ze is stellig niet algemeen te noemen.

Niet gecontroleerd: Chrysanthus (1966; opgave Wellerlooi niet gecontroleerd), Hulsebos (1959).

Friesland: Schiermonnikoog (159). Drente: Dwingeloo (161), Havelte (161). Gelderland: Arnhem (181). Noord-Brabant: Oosterhout (57). Limburg: Wellerlooi (68), Heerlen (68).

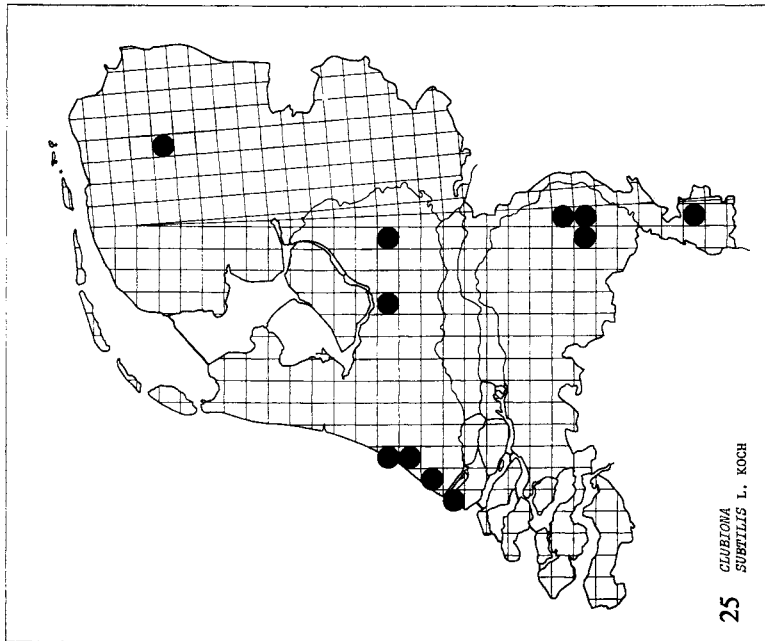
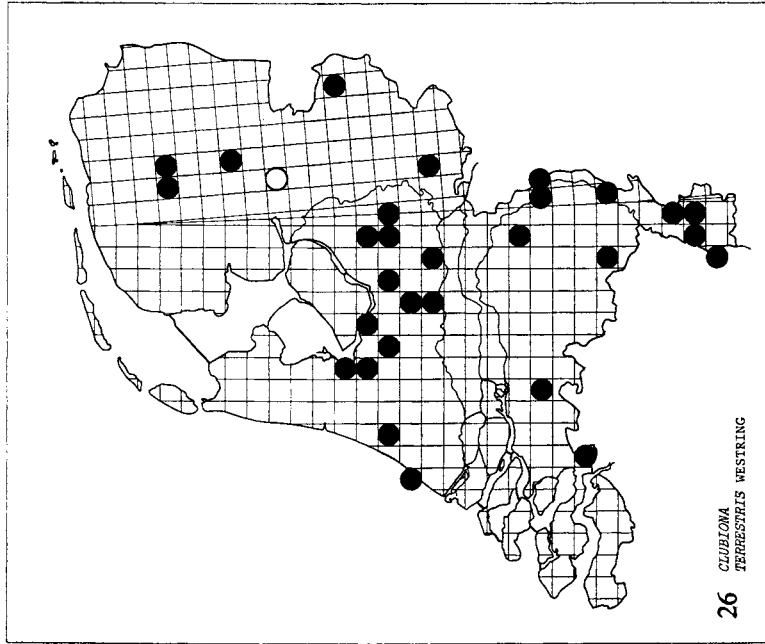
Nieuwe vindplaatsen: Gelderland: Kootwijkerzand. Noord-Brabant: Breda (Mastbos, Galderse heide), Cranendonck.

Clubiona subtilis L. Koch (kaart 25)

Een kleine soort (2.5-4.5 mm), welke niet zeldzaam is in de kruid- en moslaag in vochtige terreinen (hoogvenen!), maar daarnaast ook in helmpollen in de duinen werd aangetroffen. Bij het wijfje is het abdomen lichtbruin, het cephalothorax is geelbruin, aan de voorzijde iets sterker gepigmenteerd, de cheliceren zijn bruin; het sternum is licht gekleurd. Het mannetje heeft een iets sterker gepigmenteerd abdomen.

Van Hasselt, 1885c: 134. Chrysanthus, 1966: 156. Van Helsdingen, 1976: 37.

Gelderland: Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: Amersfoort (119). Zuid-Holland: Loosduinen (119). Limburg: Heerlen (68), Ospel (Grote Peel) (147a), Helenaveen (Mariapeel) (147a).

Nieuwe vindplaatsen: Drente: Zeijen. Noord-Holland: Texel (De Muy, Slufter), Zuid-Holland: Katwijk, Wassenaar (Voorlinden, Kijfhoek), Oostvoorne (De Beer).

Clubiona terrestris Westring (kaart 26)

Een grote soort (5-8 mm), welke over het algemeen beige getint is. Het abdomen is slechts weinig gepigmenteerd, de cheliceren zijn bruin. Een zeer algemene soort, die op lage struiken en planten veelvuldig wordt aangetroffen.

Van Hasselt, 1877: xxvi (*C. amarantha*, p.p.); 1885c: 131 (*C. terrestris*, p.p.). Maurissen, 1882: cxx (*C. amarantha*). Becker, 1896b: 270. Van der Hammen, 1950: 110. Chrysanthus, 1951g: 100. Van Damme et al., 1959: 38. Hulsebos, 1961: 2. Van Helsdingen, 1976: 37.

Het materiaal in de collectie Van Hasselt (2♀ 3♂) bevat 1♀ van *C. lutescens* Westring.

Niet gecontroleerd: Maurissen (1882), Becker (1896b), Van Damme et al. (1959), Hulsebos (1961, p.p.; materiaal Eursinge en De Wijk niet gezien).

Drente: Dwingeloo (160), Eursinge (160), De Wijk (160). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Zeeland: Walcheren ? (107). Noord-Brabant: Breda (14). Limburg: ? (119), Maastricht (14), Nuth (193), Pietersberg (in grot) (44), Neerkanne (in grot) (83).

Nieuwe vindplaatsen: Friesland: Bakkeveen. Drente: Roden. Gelderland: Doetinchem, Niersen, Wiessel, Apeldoorn (plaats en Kootwijkerveen), Hoog Buurlo, Hoog Soeren, Asselt, Barneveld, Ede, Wageningen. Utrecht: Amersfoort (De Treek), Leersum, Botshol. Noord-Holland: Hilversum, Laren, Amsterdam. Zuid-Holland: Warmond, 's-Gravenhage. Noord-Brabant: Ossendrecht, Ulvenhout, St. Anthonius, Cranendonck. Limburg: Wellerlooi., Swalmen, Heerlen, Sittard (Watersley), Bunderbos, Pietersberg, Slavante.

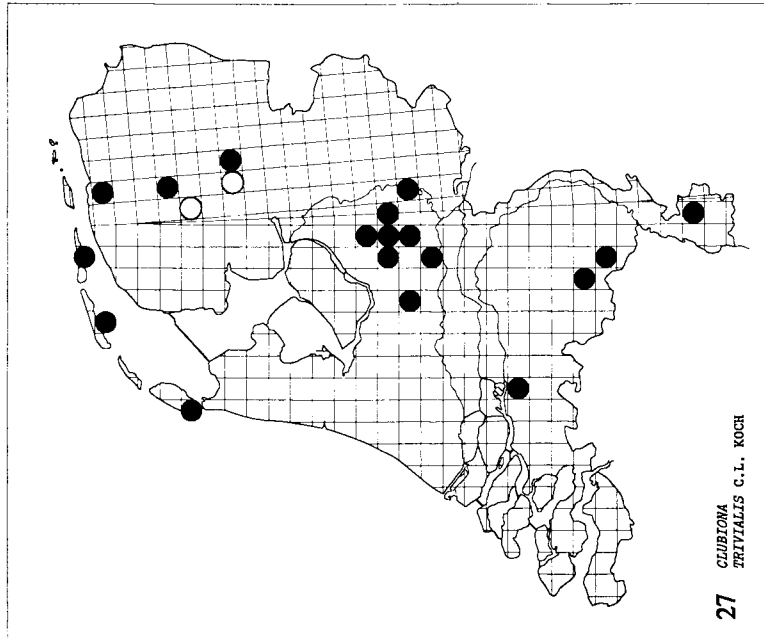
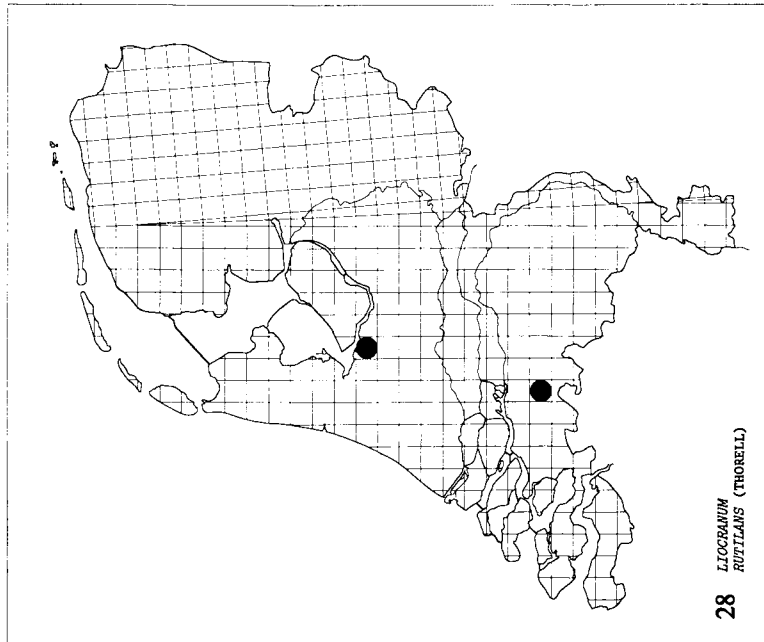
Clubiona trivialis C. L. Koch (kaart 27)

Een kleine soort (3.5-4.5 mm), meestal licht getint, maar egaal donker gekleurde exemplaren komen voor. Op lage struiken en planten (heide, helm).

Becker, 1879a: xlvi. Van Hasselt, 1885c: 133 (*C. trivialis*; *C. pallens*, p.p.); 1886c: 104 (*C. pallens*, p.p.). Hulsebos, 1961: 2; 1962: 233 (*C. diversa*). Meijer, 1976a: 6.

Van het onder de naam *C. pallens* L. Koch (= *C. diversa* O. P.-Cambridge) in de collectie Van Hasselt aanwezige materiaal (4♀ 3♂) bleek 1♂ tot *trivialis* te behoren. Het door Van Hasselt vermelde ♂ van *C. trivialis* was niet in de collectie aanwezig.

Niet gecontroleerd: Becker (1879a), Hulsebos (1961).

Friesland: Oldeberkoop (Delleburen) (198a). Drente: Havelte (160), Dwingeloo (161). Utrecht: (7, 119).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Lauwerszeepolder. Friesland: Terschelling (Midsland), Ameland, Bakkeveen. Gelderland: Apeldoorn, Hoog Soeren, Kootwijk, Kootwijkerzand, Otterlo, Tondensche heide, Wiessel, Niersen, Ede. Utrecht: Amersfoort (De Treek). Noord-Holland: Texel (Den Burg). Noord-Brabant: Oosterhout, Heeze, Cranendonck. Limburg: Heerlen.

Clubiona vegeta Simon

Onjuiste vermelding: Van Heerdt et al., 1960: 235 (= *C. genevensis*).

Het indertijd door Van Heerdt et al. (1960) gepubliceerde voorkomen van *C. vegeta* in de zeeduinen van Terschelling was gebaseerd op een determinatie van *Chrysanthus*, die daarvoor weer de hulp van buitenlandse specialisten had ingeroepen. Bij het opnieuw bestuderen van het materiaal bleek dit identiek te zijn met de uit ons land bekende exemplaren van *C. genevensis* L. Koch. Daarmee vervalt *C. vegeta* als in ons land voorkomende soort.

Liocranum rupicola (Walckenaer)

Van Hasselt, 1876b: lii (*Philoica notata*).

Na zijn vermelding in 1876 zwijgt Van Hasselt over deze soort. In de collectie Van Hasselt is niets te vinden onder deze naam. Ze staat niet meer vermeld in zijn catalogus en haar supplementen en men kan slechts gissen wat hiervan de oorzaak is, van foute determinatie tot het zoekraken van het exemplaar. De soort is later niet meer in ons land aangetroffen. Het voorkomen van deze soort in ons land is om deze redenen erg twijfelachtig te noemen.

Noord-Holland: Hilversum (103).

Liocranum rutilans (Thorell) (kaart 28)

Een grote soort (8-10 mm), bruin met iriserende beharing en roodachtige poten.

Thorell, 1875a: 96; 1875b: 97 (beide *Sagana r.*). Van Hasselt, 1885c: 138 (*Sagana r.*).

Hoewel Van Hasselt (1885c) deze soort van twee vindplaatsen vermeldt, is in de collectie Van Hasselt slechts 1 ♂ aanwezig. In het Naturhistoriska Riksmuseet te Stockholm is 1 ♀ aanwezig, afkomstig uit Nederland en als volgt geëtiketteerd: „*Sagana rutilans* Thor., Hollandia, Van Hasselt ded.” Thorell beschreef deze soort aan de hand van Nederlandse exemplaren. Het is niet onmogelijk dat Van Hasselt slechts 1 ♀ en 1 ♂ heeft gevonden, welke Thorell ter hand werden gesteld voor de beschrijving, en dat Thorell later

alleen het ♂ aan Van Hasselt retourneerde. Sindsdien is de soort nooit meer in ons land aangetroffen, hetgeen wel wijst op een zeldzaam voorkomen. Het is een zuidelijke soort, welke onder stenen wordt aangetroffen, maar door Van Hasselt opgegeven wordt verzameld te zijn onder afgevallen blad in bossen.

Nederland: (228, 229). Noord-Holland: Naarden (119). Noord-Brabant: Breda (119).

Phrurolithus festivus (C. L. Koch) (kaart 29)

Een zeer kleine, opvallende spin (2.5-3.5 mm). Cephalothorax bruin; abdomen iriserend, grijs, met aan de rugzijde een witte dwarsband op de voorhelft en een V-vormige (punt naar voren) figuur op de achterhelft. De poten zijn geelbruin met grijze vegen op de voorste femora. De cheliceren zijn bruin met zwarte lengtestrepen. Het zijn zeer vlugge dieren, die tussen de vegetatie rondrennen; ook onder boombast aan te treffen.

Six, 1858c: 20; 1863: 126. Becker, 1879a: xlvi; 1896b: 294 (beide *Micariosoma f.*). Van Hasselt, 1885c: 139; 1890b: 206; 1898: 69. Wasmann, 1891: 61. Chrysanthus, 1953c: 113; 1958b: 144. Van Damme et al., 1959: 40. Van Helsdingen, 1976: 37.

Niet gecontroleerd: Six (1858c, 1863), Becker (1879a, 1896b), Wasmann (1891).

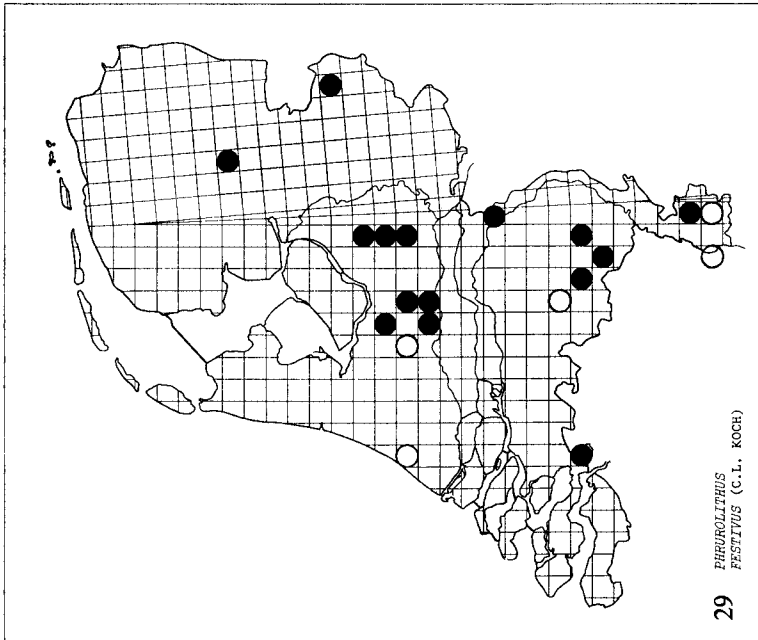
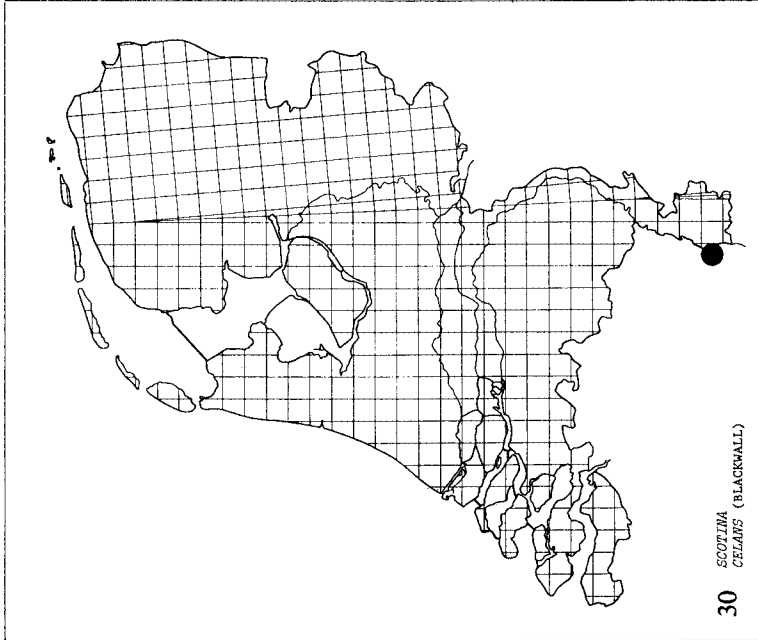
Nederland: (49). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Gelderland: (119, 129), Apeldoorn (Kootwijkerveen) (147a). Utrecht: (7, 119), Utrecht (223), Driebergen (221). Noord-Holland: (7). Zuid-Holland: (7, 119), 's-Gravenhage (14). Noord-Brabant: (119), Oirschot (14). Limburg: (129, 242), Gerendal (64), Heerlen (64), Maastricht (14), Ospel (Grote Peel) (147a).

Nieuwe vindplaatsen: Drente: Dwingeloo. Gelderland: Wiessel, Hoenderlo. Utrecht: Leersum, Rijsenburg, Woudenberg, Baarn. Noord-Brabant: Ossendrecht, Heeze, Cranendonck. Limburg: Mook (Plasmolen).

Scotina celans (Blackwall) (kaart 30)

Deze soort werd nog niet eerder voor ons land genoemd, maar is nu uit Limburg te melden. Het is een soort van droge gebieden, waar ze in de strooisellaag leeft. Het cephalothorax is bruin met drie lichte lengtestrepen, twee laterale en een mediane. Het abdomen heeft een licht patroon, bestaande uit een mediane lengtestreep gevolgd door een aantal dwarsbandjes, op een donker fond. De poten zijn geel met donkerder tibiae en metatarsi aan de voorpoten. Lengte ♀ 4-5 mm, ♂ 2.5-3 mm.

Vindplaats: Limburg: Neerkanne (Kannerbos).

Scotina gracilipes (Blackwall) (kaart 31)

Een iets kleinere soort (2-3.5 mm) dan *S. celans*, maar in het zelfde type biotoop voorkomend. Het cephalothorax mist de lichte banden, het abdomen draagt gele V- en W-vormige figuren. Poten met donkere tibiae en metatarsi, als in *C. celans*.

Van Hasselt, 1885c: 137; 1890b: 196. Van Damme et al., 1959: 40. Van Heerdt et al., 1960: 235. Van Helsdingen, 1976: 37.

Friesland: Terschelling (137). Overijssel: Saasveld (Molenven) (71, 147a). Gelderland: (119). Utrecht: (119). Zuid-Holland: (119), Loosduinen (129). Limburg: Roermond (129).

Nieuwe vindplaatsen: Groningen: Lauwerszeepolder. Friesland: Schiermonnikoog. Noord-Holland: Texel (Slufter). Zuid-Holland: Noordwijkerhout. Noord-Brabant: Cranendonck.

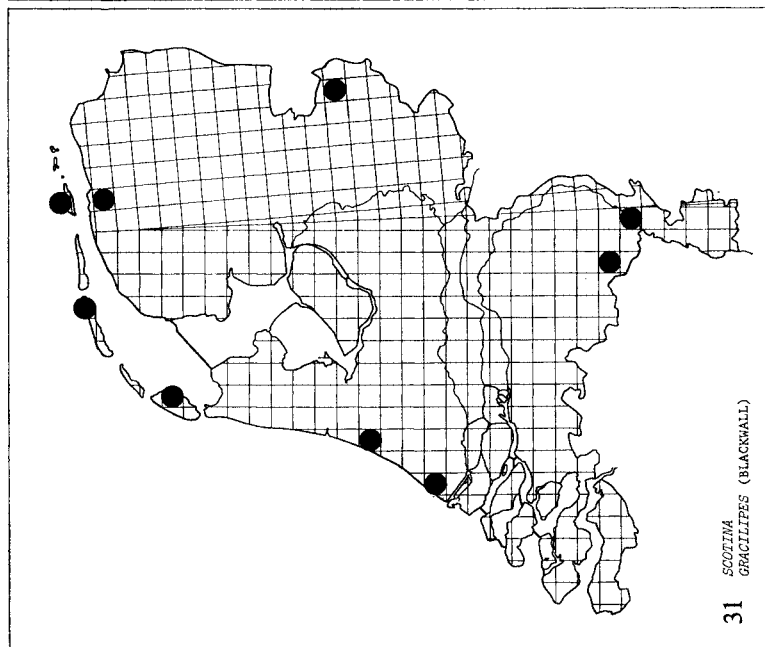
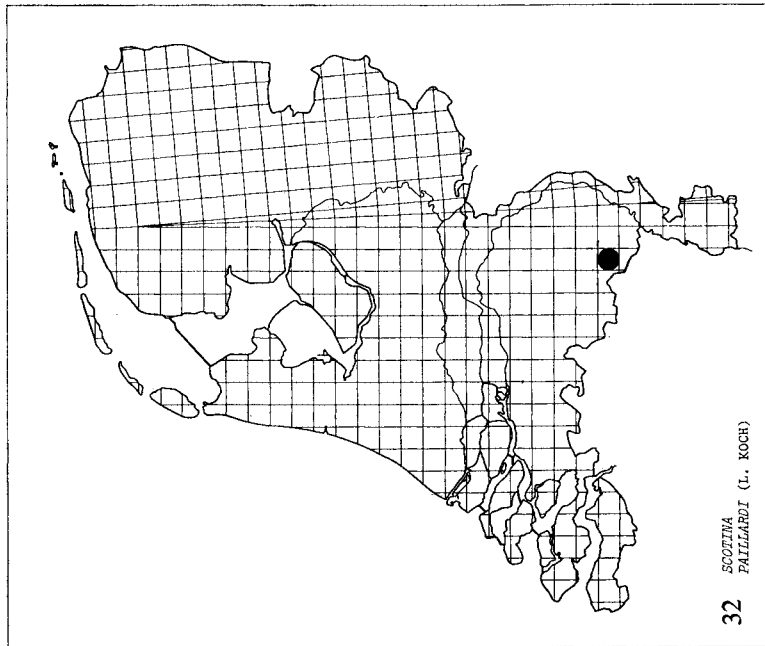
Scotina paillardi (L. Koch) (kaart 32)

Deze soort werd voor het eerst in ons land aangetroffen tijdens inventarisatiewerk te Cranendonck door B. de Jong, J. W. Polder en P. Tutelaers. Noord-Brabant: Cranendonck.

LITERATUUR

Onderstaande literatuurlijst vermeldt alle titels van artikelen over spinnen, voor zover zij faunistische gegevens over de Nederlandse Clubionidae bevatten. Uit een lijst van alle spinnen-literatuur van Nederlands faunistische aard werden alleen de op de Clubionidae betrekking hebbende nummers opgenomen. In de eerder in dit artikel gegeven opgave van de verspreiding per soort, welke aan de hand van deze literatuur werd samengesteld, werd steeds (tussen haakjes) het nummer opgegeven van de literatuur-bron, waaraan de genoemde vindplaats ontleend werd. De complete literatuurlijst werd door mij samengesteld en zal, waar mogelijk, gecompleteerd en bijgehouden worden, zodat deze in de toekomst ook bij de bewerking van andere families beschikbaar zal zijn.

- 3 AART, P. J. M. VAN DER & T. DE WIT, 1971. A field study on interspecific competition between ants (Formicidae) and hunting spiders (Lycosidae, Gnaphosidae, Ctenidae, Pisauridae, Clubionidae). — Neth. Journ. Zool., 21: 117-126.
- 5 ARNOUD, BR., 1965. [Wetenschappelijke mededeling tijdens de maandvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, te Heerlen op Woensdag 14 juli 1965.]. — Natuurhist. Maandbl., 54: 87-88.
- 7 BECKER, L., 1879a. Aranéides de Néerlande. — Ann. Soc. Ent. Belg., 22, C.R.: xxxix-xlvii.
- 14 ———, 1896b. Les Arachnides de Belgique, 3e partie. — Ann. Mus. R. Hist. Nat. Belg., 12 (2): 1-378.

- 27 CHRISTILLA, M., 1957. [Wetenschappelijke mededeling tijdens de maandvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, te Maastricht, op woensdag 3 juli 1957.]. — *Natuurhist. Maandbl.*, 46: 86.
- 40 CHRYSANTHUS, P., 1951c. *Clubiona germanica* Thorell 1870 (Araneae, Clubionidae), f.n.sp. — *Ent. Ber.*, 13: 272.
- 44 —, 1951g. Spinnen uit Limburg. — *Natuurhist. Maandbl.*, 40: 97-100.
- 49 —, 1953c. Mierspinnen. — *Zwerver*, 13: 113-116.
- 50 —, 1953d. Spinnen uit Limburg. II. — *Natuurhist. Maandbl.*, 42: 87-88.
- 55 —, 1955c. Spinnen uit Limburg. IV. — *Natuurhist. Maandbl.*, 44: 16.
- 57 —, 1955e. Spinnen, nieuw voor de Nederlandse fauna (Aran.). — *Ent. Ber.*, 15: 494.
- 61 —, 1957a. Enkele merkwaardige spinnen. — *Ent. Ber.*, 17: 44-45.
- 62 —, 1957b. Spinnen uit Limburg. V. (1954-1956). — *Natuurhist. Maandbl.*, 46: 31.
- 63 —, 1958a. Notes on spiders III. The females of some *Clubiona* species. — *Ent. Ber.*, 18: 111-115.
- 64 —, 1958b. Spinnen uit Limburg. VI (1954-1958). — *Natuurhist. Maandbl.*, 47: 143-144.
- 65 —, 1961. Spinnen uit Limburg. VII (1958-1960). — *Natuurhist. Maandbl.*, 50: 40-41.
- 68 —, 1966. Spinnen uit Limburg. VIII (1961-1965). — *Natuurhist. Maandbl.*, 55: 156-157.
- 71 DAMME, E. N. G. VAN, R. WIJSMAN & C. NAAKTGEBOREN, 1959. Verslag van het onderzoek Molenven-Saasvelderveen. — *RIN Rapport*: 1-118.
- 72 DRIFT, J. VAN DER, 1951. Analysis of the animal community in a beech forest floor. — *Tijdschr. Ent.*, 94: 1-168.
- 83 HAMMEN, L. VAN DER, 1950. The Arachnida of the artificial caves in Southern Limburg (Netherlands). — *Natuurhist. Maandbl.*, 39: 108-113.
- 91 HASSELT, A. W. M. VAN, 1870b. Araneae op de excursie van 1 Aug. 1869 te Molencate gevangen door Dr. A. W. M. van Hasselt. — *Tijdschr. Ent.*, 13: 30.
- 96 —, 1872b. [Verslag van excursie naar het Mastbosch en de Galdersche heide bij Breda.]. — *Tijdschr. Ent.*, 15: xxix-xxxvi.
- 102 —, 1876a. [Wetenschappelijke mededeling tijdens de 30e zomervergadering der Nederlandsche Entomologische Vereeniging, gehouden te Amsterdam op zaterdag 24 Julij 1875.]. — *Tijdschr. Ent.*, 19: x-xiv.
- 103 —, 1876b. [Verslag excursie naar Hilversum.]. — *Tijdschr. Ent.*, 19: li-liv.
- 104 —, 1876c. Geschiedenis van een spinnen-cocon (*Agelena* s. *Agroeca brunnea* Blackw.). — *Tijdschr. Ent.*, 19: 28-42.
- 106 —, 1876d. Histoire d'un cocon d'araignée (*Agelena* s. *Agroeca brunnea* Blackw.). — *Arch. néerl. Sci. exact. nat.*, 11: 117-130.
- 107 —, 1877. [Verslag excursie in de omgeving van Middelburg.]. — *Tijdschr. Ent.*, 20: xxvi-xxvii.
- 109 —, 1879b. [Verslag excursie naar den St. Jansberg onder Mook.]. — *Tijdschr. Ent.*, 22: xxiii-xxvi.
- 111 —, 1882. [Verslag van excursie naar Meersen en Valkenburg.]. — *Tijdschr. Ent.*, 25: xx-xxvii.
- 112 —, 1883a. [Verslag van excursie naar Wageningen.]. — *Tijdschr. Ent.*, 26: xxxii-xxxiii.
- 117 —, 1885a. [Verslag van excursie naar het Liesbosch bij Breda.]. — *Tijdschr. Ent.*, 28: xxvii-xxix.
- 119 —, 1885c. Catalogus Araneorum hucusque in Hollandia inventarum. — *Tijdschr. Ent.*, 28: 113-188.
- 120 —, 1886a. [Verslag van excursie naar Valkenveen.]. — *Tijdschr. Ent.*, 29: xxxiii-xxxvi.

- 122 —, 1886c. *Catalogus Araneorum hucusque in Hollandia inventarum*, suppl. I. — *Tijdschr. Ent.*, 29: 103-110.
- 129 —, 1890b. *Catalogus Araneorum hucusque in Hollandia inventarum*, suppl. II. — *Tijdschr. Ent.*, 33: 181-214.
- 135 —, 1896. [Verslag van excursie naar Loosduinen.]. — *Tijdschr. Ent.*, 39: lvii.
- 136 —, 1898. *Catalogus Araneorum hucusque in Hollandia inventarum*, suppl. III. — *Tijdschr. Ent.*, 41: 46-76.
- 137 HEERDT, P. F. VAN & M. F. MÖRZER BRUYNS, 1960. A biocenological investigation in the yellow dune region of Terschelling. — *Tijdschr. Ent.*, 103: 225-275.
- 138 HEERDT, P. F. VAN & W. BONGERS, 1967. A biocenological investigation of salt marshes on the south coast of the isle of Terschelling. — *Tijdschr. Ent.*, 110: 107-131.
- 147a HELSDINGEN, P. J. VAN, 1976. Aandacht voor „De Peel” en haar spinnenfauna. — *Ent. Ber.*, 36: 33-42.
- 149 HESELHAUS, Fr., 1915. Weitere Beiträge zur Kenntnis der Nidicolen. — *Tijdschr. Ent.*, 58: 251-274.
- 156 HOOGENRAAD, H. R., 1911. De Heidespin. (*Agroeca brunnea* Blackw.). — *Lev. Nat.*, 16: 162-163.
- 157 —, 1912. Nog eens de Heidespin. (*Agroeca brunnea* Blackw.). — *Lev. Nat.*, 17: 297-302.
- 159 HULSEBOS, J., 1959. Spinnen van Schiermonnikoog. — *Ent. Ber.*, 19: 253-254.
- 160 —, 1961. Spinnen uit Drente (I). — *Ent. Ber.*, 21: 2-4.
- 161 —, 1962. Spinnen uit Drente (II). — *Ent. Ber.*, 22: 233-235.
- 162 —, 1964a. Over enkele nieuwe en zeldzame spinnensoorten in Nederland. — *Lev. Nat.*, 67: 93-96.
- 169 JONG, B. DE, 1949b. Bijdrage tot de kennis van de Nederlandse spinnenfauna (*Araneae*). — *Bijdr. Dierk.*, 28: 212-217.
- 175 KESSLER-GESCHIERE, A. M., 1965. Spinnen van Schiermonnikoog. — *Ent. Ber.*, 25: 158-160.
- 181 KLOMP, H. & B. J. TEERINK, 1973. The density of the invertebrate summer fauna on the crowns of pine trees *Pinus sylvestris*, in the central part of the Netherlands. — *Beitr. Ent.*, 23: 325-340.
- 192 MAHLER, C. & E. HEIMANS, 1910. Spinnennestje. — *Lev. Nat.*, 15: 64.
- 193 MAURISSEN, A. H., 1882. Lijst van insecten in Limburg en niet in de andere provincien van Nederland waargenomen. — *Tijdschr. Ent.*, 25: cx-cxx.
- 195 MEIJER, J., 1973a. Die Besiedlung des neuen Lauwerszeepolders durch Laufkäfer (*Carabidae*) und Spinnen (*Araneae*). — *Faun.-ökol. Mitt.*, 4: 169-184.
- 196 —, 1973b. Spinnen van Ameland. — *Ent. Ber.*, 33: 26-31.
- 197 —, 1974. Spinnen (*Araneida*) en een Hooiwagen (*Opilionida*) uit noordwest Overijssel. — *Ent. Ber.*, 34: 171-172.
- 198a —, 1976a. Spinnen (*Araneida*) uit Delleburen. — *Ent. Ber.*, 36: 6-7.
- 199 MEIJERE, J. C. H. DE, 1920. Derde supplement op de Nieuwe Naamlijst van Nederlandse Diptera. — *Tijdschr. Ent.*, 62: 161-195.
- 210 PLOEG, S. W. F. VAN DER & W. K. R. E. VAN WINGERDEN, 1975. The influence of trampling on spiders. — *Proc. 6th. Int. Arachn. Congr.*, Amsterdam, 1974: 167-172.
- 220 SIX, G. A., 1858b. Lijst van spinnen in de provincie Utrecht gevonden en gedetermineerd. — In: J. A. HERKLOTS, *Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland*, 2: 292-302.
- 221 —, 1858c. [Wetenschappelijke mededeling tijdens 14e algemene vergadering der Nederlandsche Entomologische Vereeniging, gehouden te Amsterdam, den 17 July 1858.]. — *Tijdschr. Ent.*, 2: 14-21.
- 223 —, 1863. Nieuwe bijdrage tot de kennis der inlandsche spinnen. — *Tijdschr. Ent.*, 6: 124-128.

- 224 SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, S. C., 1859. De dieren van Nederland. Overzicht der Gelede Dieren: 1-558. — Haarlem.
- 225 —, 1868. Natuurlijke Historie van Nederland. De Gelede Dieren, 1: 1-296.
- 226 THIJSSSE, J. P., 1926. De flora en fauna. — In: J. VAN BAREN et al., Gelderland: 75-117. — Arnhem.
- 228 THORELL, T., 1875a. Diagnoses araneorum Europaeorum aliquot novarum. — Tijdschr. Ent., 18: 81-108.
- 229 —, 1875b. Descriptions of several European and North-African spiders. — Kongl. Svenska Vet.-Akad. Handl., 13 (5): 1-203.
- 233 VIRGILIUS, BR., 1967. [Wetenschappelijke mededeling tijdens de maandvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, te Maastricht op donderdag 5 oktober 1967.]. — Natuurhist. Maandbl., 56: 149.
- 242 WASMANN, E., 1891. Verzeichniss der Ameisen und Ameisen-gäste von Holländisch Limburg. — Tijdschr. Ent., 34: 39-64.
- 252 WILCKE, J., 1947. Onze Spinnendoders en hun biologie. — Lev. Nat., 50: 37-49.